

ВІСНИК

THE HERALD

-VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно - політичний місячник

З М І С Т

Редакційна — Геній України	1
Безсмертний Командир	2
Тарас Шевченко — Бували війни й військової свари	2
Іван Левадний — Велика поетеса	3
Д. Донцов — Емігрантські і советські марксистки проти націоналізму	6
Д-р Михайло Кушнір — Підстави національної культури	9
Іван Франко — Подуви весни в Росії	11
Іван Чумак — Отчисть (вірш)	14
М. Заклинський — Кілька пригадок про УСС'ів	15
В. Давиденко — Колгоспи після Хрущова	17
Леонід Народовий — Монолог хлібороба (вірш)	20
Богдан Коринт — Який буде наступний крок Москви?	21
М. Чировський — Господарські мотиви в московському імперіялізмі	24
Лев Шанковський — Відгомін трагедії в Синевідському Вижньому	27
Нотатки на маргінесах	28
З нових книжок і журналів	29

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

ВІСНИК

РЕДАКЦІЯ

ГЕНІЙ УКРАЇНИ

В уяві Шевченковій встаєє майбутній образ того дорогої батьківщини мілья вивологненя. Це буде країна, де „тільки одна воля, одна воля і щастя“, не буде країна без золота й мана, де всі будуть рівні і щасливі. Це буде відродженя давних волюностей Запорозької Січі.

І Шевченко, неможливо врятує і творчі сили свого народу, в його волю і рятівність боротись, вольновоює глибоку віру в правду на Україну свого Вашингтона „з новим і праведним законом“. Широкі демократичні волюности американської держави, що так різняться від державних устроїв держав тогочасної Європи з її абсолютними монархіями, Росії, Прусії, Австрії, Франції, екзальтують, що лише там, в Америці, найбільше пошановані права людські. Новий і праведний закон Вашингтона Шевченко розуміє як етаповленя на Український принципів свободи, рівности та братерства, гуманности і пошани до людини, тих асаад, яких воля була позбавлена мілья втрапи своєї незалежности. Взяти свою крайню волюно і щасливого, бачити свою державу, вивологненя и людин, об'єднаня „в сім'ї великій, в сім'ї волюній, новій“ було найбільшим бажанням поета вродовою цього його життя.

Після Шевченкової смерті всякої масти мапороси старалися представляти його лише як співця козацької бунтарщини, проповідника гуманізної соціальної рівности. Комуністи, фральношюти творчість Шевченка представляють те пер його, як „свого“, як узня російських революційних демократів, що з ним зродився большевизм. Однаково і для малоросів і для комуністів страшний Шевченко-націоналіст і ненавистний Шевченків націоналізм, що заманова своім полум'яним духом український народ і вивологненя замаганя 1917-21 років, що живе своєю стійкою силою волю УПА і є-

Широку в березневі дні український народ на рідних землях і в країнах розселеня в Європі, Америці та Австралії уросто етаповує на „мать свого національного Гетья, борця за волю України і за всіляку правду, поета-пророка, що провіщає волю пружнігеному та іншим уярмленим народам, співця вігних ідеалів Свободи, Добра, Любови та Щастя.

Знаєнтя святкуєть Шевченкових роковини полагая не лише у етануюванні пам'яті великого поета, але й в широкій моніаркратичній волюноці, в освятовленні народів, в отогенні яких ми перебуваємо, про те, що голосує Шевченко у своїй полум'яній творчості, по зого він прагне, за що караєсь, муциєсь, але не каваєсь.

Зонах мит, бачаги страхиття поневолєння цього народу, терпигаги сам разом з народом тяжке ярмо кривизни, всесь жах рабського підневільного існуєння, поет перший і єдиний у той час висунув з оогненним протестом протипануюєння людини над людською.

Шевченко всім серцем став по стороні тих, що боролились своєю волюю. Дія міжнародної со-

літарности поневолєння народів, ідея силної боротьби проти самого ворога провиняла Шевченка. Він встав мужних каєкацьких бор-

ців за свободу, захилюєсь до них з гарячим заклинан-

ням: „Борітеся — поборе!“

Поет вправу у тріумф правди, в перемогу Ю-

бра над злом, вправу у те, що „стане Україна і розвіє тьму неволи“ і „на оновлений землі ера-

га не буде, суности“. Шевченко симпатизуєє вивологненому рухові „сехів, гаряге співчуєєє

киривам та казахам. Йому блязкі були і киривачки народи, що поневряєсь тоді під жор-

стокою владною зухой маніжурської тиности, і народи „вгиллі темного“, Індії та узбережжя Лазра і Єфрата.

БЕЗСМЕРТНИЙ КОМАНДИР

Це правда:

Кров з каміння може змити дощ,
червона місяця хустина може стерти,
але наймення ваші — багрянiш від рож,
горять у пам'яті на плитах незатертих.
Змагались ви, боролися й жили,
кохались у борні, як ми у гулях.
І ваші очі сяли вічністю, коли
у серці, мов зоря,
застрягла біла куля. (Б. І. Антонич)

Дощ шістнадцятої вже провесни змиває в Білгородці
слід. Затирає їх кривава хустина підсовєтської дій-
сности, а віддаль років покриває забуття. І неправди-
~~~~~
де нині нову генерацію українських патріотів
до остаточної перемоги.

Велич Шевченкових ідей, їх всесвітнє зна-
чення стверджує й популярність Шевченкової
творчости далеко поза межами України, її
вплив на білоруську, геську, болгарську, серб-
ську літератури, на поетів і письменників ін-
ших народів. На десятки мов світу перекладе-
но в цілості або частинно безсмертний „Коб-
зар”. Усі гужинці, що вглиблювались у твор-
чість поета, визнавали її вселюдське звучання.

„Мені приємно додати мій голос до вшану-
вання великого українського поета Тараса
Шевченка. Ми віддаємо йому гесть за його ба-
гатий вклад в культуру не лише України, яку
він так любив і яку описував так красномовно,
але й усього світу. Його праця є шляхетною
частиною нашої історичної спадщини”, — пи-
сав з нагоди століття з дня смерті Шевченка,
25 березня 1961 року покійний президент Джан
Кеннеді.

Гідно вшановуючи пам'ять нашого великого
національного генія і знайомлячи гужинців
з його вселюдськими ідеями, ми розвіюємо ті
наклепи і фальшування, які ширять проти
Шевченка наші недруги, і разом з тим мані-
фестуємо здобутки української культури, не-
від'ємної частини культурних надбань цілого
людства.

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms for Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

Board of Editors

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York, N. Y. 10003

вими сьогодні виявляються слова поета на чужині, що
сподівався:

„Появиться багато книг і спогадів і пісень про ньо-
го — командира Української Повстанської Армії, про-
відника залізних і непоборних. Писатимуть про його не-
зламну волю, що видержувала всі тортури і знущан-
ня, про небувалый, печуваний досі у світі подвиг його:
в умовах війни і ворожій окупації вести підпільну ар-
мію на нерівну боротьбу з двома світовими потугами,
про його крицеве серце, що на ньому ламалися не тіль-
ки ворожі стріли, але й найтяжчі удари долі... По-
двлятимуть його і свої і чужі, ставитимуть українські
вигнанці пам'ятники йому по всіх-усюдах світу...”

Поет помилився. Немає про нього, Романа Шухеви-
ча — Тараса Чупринку — Тура-Лозовського, ще й досі
ні багатьох книг, ні багатьох спогадів. Не співають пі-
сень. Не ставлять пам'ятників по всіх-усюдах чужини.

Раз на рік поминки, обов'язкові академії і намаган-
ня маляра схопити на портреті невхопне: незбагнен-
ність, далеч і суворість у його страшний самотності і
масштабі героїських чинів та самопосягати.

Тарас Шевченко

**
*

Бували війни й військовій сварі:
Галагани, і Киселі, і Кочубей-Нагаї;
Було добра того чимало.

Минуло все, та не пропало, —
Остались шашелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого дуба...

А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть. І без сокпри
Аж зареве та загуде.

Козак безверхий упаде,
Розтрощать трон, порве порфіру,
Роздавить вашого кумира,
Людські шашелі. Няньки,
Дядьки отечества чужого!

Не стане ідола святого,
І вас не стане. — Будяки
Та кропива — а більш нічого
Не виросте над вашим трупом.

І стане купою на купі
Смердячий гній — і все те, все
Потроху вітер рознесе.
А ми помолимося Богу
І небагаті, невоги.

26 листопада 1860
С.-Петербург.

Іван Левадний

ВЕЛИКА ПОЕТЕСА

У 95-ліття з дня народження

Творчість Лесі Українки, видатної української поетеси, що зброєю свого слова боролась за волю рідного краю, є визначним явищем в нашій літературі пошевченківського періоду. Учениця і послідовниця Шевченка, вона протягом усього свого короткого життя, притьмареного і передчасно обірваного тяжкою недугою, виявляла непоборну велич духа і велетенську силу волі.

Дочка українського патріота Петра Косача і письменниці Олени Пчілки, Леся Українка, народжена 25 лютого 1871 року в Новоград-Волинському, з дитячих літ захоплювалась рід-

ною піснюю, казками і фольклором свого народу. Вихована в національному дусі, вона відзначалась дивовижними здібностями в науках і досконало опанувала декілька чужих мов. Ще в дитячому віці почала вона друкувати свої вірші у львівській „Зорі”.

Часті подорожі за кордон для лікування, відвідини Берліну, Відня, Праги, Женеви, багатьох міст Італії, Єгипту, Болгарії, Грузії розвивають її світогляд, а порівняння життя народів Західної Європи з колоніальним становищем її рідного народу ще більше підсилювало бажання поетеси змагатись за його визволення.

У 16-ий рік пієти того, коли Білогорський ліс востаннє прокрячав стрілами ясн Командирові, ми не зуміли навіть збудувати йому в наших серцях і душах пам'ятник сильніший від криці — тривалий послух його наказам і виконання взятих перед ним зобов'язань.

Та й досі долітає до нас, на чужині, закликм пієня з України, зроджена в боях і незламному змагу, виплекана в серцях хлопців — залізних і непоборних, пієня про безсмертного генерала:

Пішла слава по цілому світі,
Як УПА їх воювала.

Гей, гей! Слава про Чупринку-генерала!

Виконання обов'язків, що їх накладає на нас Батьківщина, — це заповіт, що його залишив нам генерал Т. Чупринка, великий Командир і Провідник, який своїм серцем, розумом і волею піднісся до найвищих височин у службі Батьківщині. Він умів не тільки наказувати, а й бути послухним законам нації, умів бути дисциплінованим, мужнім і шляхетним. У відповідь на намагання применшити значення націоналістичного руху, значення УПА і УГВР, він подав заяву, в якій говорить:

„Українська Повстанська Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але одночасно з цим УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення й розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА. Вона скріпила її своїми високодійними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона обстоювала її політично відпадів збоку національних ворогів України, вона доклала найбільших зусиль для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні”.

Подивугідною була скромність Командира, у якій проявилася в першу чергу його велика мудрість і жертвенність на службі Україні. Був на полі бою, ке-

рував усіма формаціями Українського Визвольного Руху, але ніколи і ніде не порушував організаційного правопорядку і був суворий до кожного, хто його ламав.

Великої віри, яку мав генерал Т. Чупринка, треба нам, зокрема, сьогодні. В наших поганих і скупих часах, коли справедливість змінюється насильством, героїство — шахрайством Швейка, ієд — грішми, коли місце лицарів займають торгівці свободою, коли в мороці неладу розіаношується ворожа агентура, ми, українські націоналісти, мусимо постійно пригадувати слова великого Командира: „В майбутнє я дивлюся з оптимізмом. Я вірю насамперед у силу і завзяття українських народніх мас, у їх високий патріотизм”.

Доц шістнадцятої провесни змиває кров Командира в Білогорці. Шістнадцята провесна дліть нас від тої трагічної хвилини, коли перестало битися його гаряче серце. Упав він на полі слави у бою з московсько-большевицькими окупантами саме тоді, коли, як пише повстанський поет:

Ще момент і твій голос владарно
Загримить на руїнах Кремля,
І напише колонам ударним
Пієню слави розкута земля!

Не сповнилися слова поета. Але геройська смерть генерала Чупринки, ієдали, що за них він боровся і життя свос віддав, його слова великої віри в перемогу нашої Правди стали для Українського Визвольного Руху заповітом:

„Ми, хоч серед величезних жертв, серед найтяжчих труднощів, але впевнено прямємо до волі, ми нашою боротьбою постійно наближаємо день нашого визволення. Україна буде вільною!”

Фізично немає між нами генерала Т. Чупринки, але його непоборний дух не вмре і ніколи не вмере. Він житиме в наших серцях вічно, як живе і житиме дух Мазепи, Петлюри, Коновальця, Бандери.

Своїм високим інтелектуальним розвитком поетеса справляла велике враження на оточення. „Леся просто ошоломила мене своїм образуванням та тонким розумом... Я думав, що вона тільки в крузі своїх поезій, аж воно далеко не так. На свій вік це геніяльна жінка”, — писав Павлик після зустрічі з поетесою в 1891 році у Львові.

У своїх поетичних збірках „На крилах пісень” (1893), „Думи і мрії” (1899), „Відгуки” (1902) Леся Українка виразно визначає основну тему своєї творчості — боротьбу за визволення батьківщини. Твердо вірячи у здійснення бажань свого народу, поетеса слідом за Шевченком оспівує могутнього Прометея, за яким ідуть його нащадки. Характеристичні риси Прометея, нескореність духа, ненависть до гнобителів розробляє поетеса в багатьох своїх творах. Вона висловлює непримиренність до ворогів, наголошує потребу боротися проти гнобителів, але не йти з ними на компроміси і старатись мирним шляхом переконати їх, що вони кривдять Україну, пануючи на ній:

Лагідність голубина, погляд ясний,
Патриція спокій — не личить нам.
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам?

Свою любов до рідного краю розкриває Леся Українка в прекрасних образах, оспівуючи красу його природи, „гори веселі й зелені долини”, „Славити красної бори соснові і Случі

Як завжди в історії, так і в майбутньому, головним ворогом України буде Москва. Пропаганду про те, що російський народ не винен у поневоленні України більшовицьким режимом, що він доброзизливий супроти України, що його культура гідна наслідування, що народне господарство України нерозривно зв'язане з Росією, що під російським латем Україна користає з широкопростірних можливостей імперії — всі ці московські обмани розраховані на розслаблення сомооборонного, непримиренного відношення українського народу до Росії, на полегшення його наступу з інших боків, в іншому строї.

„Україна проти Москви”

рідної веселі береги” — і разом з тим гірко стверджує, що її брати закуті в кайдани. У вірші „Коли втомлюся я життям щоденним” вона висловлює глибоку віру в ясне майбутнє України, коли сучасне гноблення буде здаватись страшною казкою.

Визначаючи завдання та обов'язки поета як співця свого народу, як борця за його щастя, поетеса вірила в могутню силу поетичного слова і цю віру висловила в своїх поемах „Місячна легенда” (1892), „Давня казка” (1893), у віршах „Поет під час облоги”, „Слово, чому ти не твердая криця”, „Порвалася нескінчена розмова”, „Де поділися ви, голоснії слова”. Леся Українка хоче, щоб слова її поезій стали „примінням ясним, хвилями буйними, прудкими іскрами, летючими зірками, палкими блискавицями, мечами”.

Подібно до Шевченка і Франка, використовуючи в своїх творах образи і події з всесвітньої історії, з античної і західноєвропейської літератур, Леся Українка підносить загальнолюдські проблеми волі і добра. Визволенню шотландського народу присвячує поетеса поему „Роберт Брюс” (1893).

Дію драматичної поеми „У пущі” (1891) поетеса переносить у Північну Америку XVII ст., тодішню колонію англійських поселенців, що залишили країну королівського деспотизму і приїхали на землі, де панують свобода, незалежність особи і рівність. Герой поеми, волелюбний мистець-різьбар Річард, „одважний, вільний і непримиримий, покірний тільки правді і красі”, виступає борцем за свободу мистецтва. Не знайшовши зрозуміння в громаді, він усамітнюється, залишається в собі і вирішує жити лише для мистецтва, щоб відобразити в ньому прагнення людства до свободи.

У драмі „Кассандра” (1903-1907) на тлі подій Троянської війни виступає пророчиця. Вона розуміє, що боротися треба не лише словом, а й чином, що слово не може зробити того, що зброя. „Якби могла я збройною рукою все доказати, що казати мушу, не та була б ціна й повага слову”, — стверджує героїня.

Інша пророчиця, Тірца, в драмі „На руїнах” закликає до активної дії в користь тих, хто „в куренях та при багаттях удосвіта працює неослабно”.

Воляче відчуваючи гніт царського уряду, переслідування української культури та зустрічаючи всілякі перешкоди у своїй праці, Леся Українка думала переселитись до Галичини, щоб викладати там італійську мову, яку досконало знала, і займатися літературною творчістю.

Під враженням революції 1905 року і поширення національно-визвольного руху Леся Українка пише драму „Осінь казка”, у якій в алегоричних образах змальовує повстання народу і його визволення. У драматичній поемі „В катакомбах” (1905) борцем за свободу виступає раб-неофіт, який кличе християнську громаду йти в „табір потайний рабів-повстанців”, що втомлені „своїм довічним рабством” і прагнуть „розірвати пута і скинути ярмо з своєї шиї”. Він віддає честь „титану Прометею, що не творив своїх людей рабами, що просвіщав не словом, а вогнем, боровся не в покорі, а завзято”. В драматичному діялозі „В дому роботи, в країні неволі” (1906) розкрита неможливість навіть для невільника поневоленої нації знайти спільну мову з невільником панівної нації. Невільник поневоленої нації усвідомлює, що лише знищення гнобительської держави з її мілітарною силою і культурою забезпечить справжню свободу поневоленим народам.

Мужніми протестантами проти цезарського деспотизму виступають у драмі „Руфін і Прісцилла” (1908) республіканець Руфін і раб-неофіт Нартал. Протест проти спроб виправдати зраду і запроданство висловлений у драматичному діялозі „На полі крові” (1909). У драматичній поемі „Бояриня” (1910) поетеса засуджує Переяславський договір і малює тяжке становище України у висліді тієї протиприродної унії України і Московщини.

Вірою в тріумф духа над матерією, в перемогу прекрасного в житті людини пройнята драма-фесерія „Лісова пісня” (1911). З великою майстерністю змальовано тут фантастичний світ Волині, краса її природи.

Герой драми „Камінний господар” (1912), Дон Жуан, виступає в новому освітленні, не як жіночий спокусник, але як лицар-оборонець свободи, що визволяє жінок з кам'яних обіймів консерватизму.

У драматичній поемі „Оргія” Леся Українка на прикладі поневолення грецького міста Коринту розкрила образи „рідної неволі”.

Передсмертний твір Лесі Українки „Казка Белета” пройнятий оптимізмом і вірою в близьке відродження рідного народу.

Померла Леся Українка 1 серпня 1913 року в Сурамі на Кавказі. Похорон її в Києві перетворився на політичну маніфестацію.

Творчість великої поетеси високо оцінив Іван Франко, який писав: „Читаючи м'які та рознервовані писання сучасних молодих українців мужчин і порівнюючи їх з тими бадьорими, сильними та смілими, при тім такими простими словами Лесі Українки, мимоволі думаєш, що ця хора, слабосила дівчина трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну”.

Продовжуючи і розвиваючи традиції Шевченка, Леся Українка збагатила свою творчість світовими ідеями, образами і сюжетами, взятими з літератур різних часів і безпосередньо з історії, вивела свої поезії з вузького кола місцевих тем і піднесла їх до рівня передової європейської творчості. В своїй мужній, сповненій пристрасної віри у визволення рідного краю творчості вона втілила кращі риси свого народу, його мужність, стійкість, незламність і залишила велику спадщину, яка устами кращих героїв і героїнь її творів кличе український народ до дальших змагань за волю і державну незалежність.

У визвольній боротьбі України з більшовицькою Росією найбільше шкоди приніс соціалізм, який найгірше пригнітився до ідейної, політичної і мілітарної демобілізації України в боротьбі з більшевизмом. Ця сама бацця діє і тепер в українському політичному житті на еміграції. Але сьогодні у відкритій формі вона не має доступу до українських мас, наявні соціалісти, соціалістичні партії доживають свого віку. Натомість велику шкоду наносять замасковані, приховані соціалістичні тенденції, які проявляються в різних формах, просякають скрізь, намагаються навіть запустити коріння в революційно-визвольному націоналістичному русі, внести в нього ідеологічний розклад.

Степан Бандера

Д. Донцов

ЕМІГРАНТСЬКІ І СОВЕТСЬКІ МАРКСИСТИ ПРОТИ НАЦІОНАЛІЗМУ

Осмілені просоветським курсом західньої „демократії”, соціалісти-емігранти і більшовики в СРСР пожвавили свої напасти на націоналізм, зокрема на АБН, на Я. Стецька і на мене. Це навіть не напасти, а інсинуації, однакові і в одних і в других, іноді просто ідентичні. Після демаскування соціалістів, яке я дозволив собі зробити у „Віснику” словами соціаліста-„радянотіла” Чернецького, почали займатися моєю „біографією” і „Літературна Україна” Цмокаленка, і „Вільна Україна” Феденка, де обидва марксистичні вичисляють мої „гріхи” проти України за останні п’ятдесят кілька літ.

Як більшовики, так і „Вільна Україна”, уболюють, що я „збив з доброго шляху багато українських патріотів”, особливо молодь. Яким способом?

1) Перше, тим, що ще перед першою війною Донцов „ширив політичну орієнтацію на Австрію”. Де? На всестудентському з’їзді у Львові в 1913 році, у своїм викладі про конечність, в разі вибуху війни, всі сили нації кинути проти Росії... Лише забув часопис Феденка додати, що ці тези мого відчиту були ухвалені всім з’їздом, включаючи... соціалістів, за що їх, проклинаючи Донцова, похвалив тоді сам Ленін... Забув також у запалі „полеміки” додати часопис Феденка, що на позицію Донцова і того студентського з’їзду, по вубуху війни, стали Січові Стрільці в 1914 році... Але про все це „Вільній Україні” треба було замовчати. Такі вже полемічні методи марксистів обополі залізної заслони.

2) Гріхом, на думку соціалістичних „патріотів”, було ще й те, що Донцов, властиво, не висував гасла державної самостійності, а лише гасло сепарації від Росії. Це нібито й обурило соціалістів і пхнуло їх в опозицію до моїх тез... Чи справді так було? Ні, було інакше. Бо і вождь московського соціалізму В. Ленін, і вождь російських демократів проф. П. Мілюков у Державній Думі, і чорносотенні московські, галицькі москвофіли („Прикарпатская Русь”) одноголосно „нап’ятнували” мій виступ власне, як проголошення гасла самостійності України в сепарації від Росії. За висунення цього

гасла (а не лише сепаратизму) напалися на Донцова і наші київські соціалісти в „Дзвоні” і в „Українській Жизні” — Л. Юркевич, В. Садовський, В. Левинський, О. Безпалко та ін., бо в програмі УСДРП говорилося лише про автономію України в рамках російської імперії. А крім цього висовування гасла самостійності уходило в їх очач за „шовінізм”, за акцію „підпалювання війни”. Коли б, як твердить „Вільна Україна”, соціалісти були тоді переконаними самостійниками, то чому ж би вони, по революції 1917 року, з таким трудом, і то аж в останній годині, висунули це гасло, замість голошеної доти „федерації” з Росією? Чому вони не можуть простити націоналістам проголошення самостійності в 1914 році? Чому досі божками соціалістів лишилися, крім М. Драгоманова, В. Винниченко і М. Грушевський, які, в годину смертельного змагу України за незалежність, перекинулися в табір більшовизму? Чому проти тих двох перевертнів не виступає „Вільна Україна”? Та просто тому, що — як свідчить соціаліст Чернецький — багато соціалістичних вождів були заражені просоветським москвофільством. Були це ті „патріоти”, яких Донцову не вдалося „збити з доброго шляху” їх... І Росія, і соціалізм, і більшовизм, і „федерація” були їм куди ближчі від проголошених у 1913 році Донцовим гасла сепаратизму і самостійності. Тому вони й виступили тоді проти нього.

3) Інсинує „Вільна Україна”, що Союз Визволення України розійшовся з Донцовим знов таки через його „австрофільство”, якого не могли знести стовідсоткові самостійники-„союзанці”... Ні, Донцов не був зв’язаний з австрійськими чи німецькими урядовими чинниками, зв’язаний був з ними лише СВУ, як про це оповідає Скоропис-Йолтуховський в „Хліборобській Україні” В. Липинського. І не тому розійшлися „союзанці” з Донцовим у 1914 році, що вони були безкомпромісовими самостійниками, а тому, що я не був уже соціалістом. Розійшлися тому (про це пише і соціаліст Чернецький), що провідники СВУ, соціалісти Меленевський, А. Жук і М. Залізник, вже в 1920-их роках ста-

ли активними советофілами, а перед війною Меленевський і Скоропис належали до „Українського Союзу” („Спілки”) Російської Соціал-Демократичної Партії. Ось чому провідники СВУ зараз же хотіли позбутися Донцова з СВУ. В 1914-16 рр. видав Донцов праці „Українська державна ідея і війна з Росією” та „Похід Карла XII на Україну”, перевидані по-українськи у Львові і в Києві, і брошуру про Мазепу в 1918 році у Києві. Ці ідеї були і є причиною злоби соціалістів і большевиків і на Донцова, і на Я. Стецька, і на АБН, і на націоналізм взагалі. Справжню причину заїлості соціалістів на Донцова за його протимосковські гасла зрозумів давно Симон Петлюра, який ще перед першою війною передбачав, що соціалісти нападуть на мене власне за ці „єресі”, з якими — писав у листах до мене — не зможуть погодитись „правовірні марксисты”, і потішав мене словами: „кріпиться духом, Бог не дозволить — свиня не з’їсть” (див. З листів С. Петлюри до Д. Донцова в альманаху „Гомону України” на цей рік).

4) Слідуючий гріх, приписуваний мені часописом Феденка, було моє приступлення до режиму гетьмана в 1918 році, коли „німецькі генерали зробили у Києві державний переворот” і поставили гетьмана. Так, цей „гріх” учинив Донцов, лише треба було б „Вільній Україні” зазначити, що „німецьких генералів” закликала на Україну соціалістична Центральна Рада, яка уклала Берестейський мир з урядом цісаря Вільгельма... Мабуть, до Вільгельма мали особливу любов наші соціалісти, бо ще в 1915 році з СВУ посилали вони до того цісаря градуляційні депеші з приводу перемоги „німецьких генералів”... Чому це замовчує Феденко і чому не закидає германофільства своїм дорогим товаришам? Забула „Вільна Україна” також згадати про другий державний переворот (коли скидали гетьмана), перед яким Винниченко вів у цій справі переговори з большевиком Мануїльським... Треба ще додати, що до гетьманського режиму приступив і соціаліст Скоропис з СВУ в ролі провінціального старости, а потім на еміграції вступив до партії гетьманців („хліборобів”) при кол. гетьмані, з програмою Липинського „Союзу трьох Русей”.

5) Але на цім „гріхи”, що мені закидають марксисты, не скінчилися. Їх багато було від

першої війни до другої. Які були вони? Від 1919 до 1922 року провадив Донцов пресове бюро при українській місії в Швейцарії, в Берні. Видав книгу „Підстави нашої політики” (тепер вийшла по-німецьки „Дер Гайст Русслянд”)... Потім редагував „ЛНВ” і „Вістник” у Львові... Що робили тоді непримиренні „самостійники” соціалісти? У Галичині — як свідчить соціаліст Чернецький — старалися вони (як і большевицький консул у Львові), хоч і без наслідків, нищити впливи протибольшевицького і протимосковського „Вістника”, нищити і в радикально-соціалістичному „Громадському Голосі” і в большевицьких „Нових Шляхах” радикала-соціаліста А. Крушельницького, і в органі „наплювіста” М. Рудницького („Назустріч”), теper советського агента. А за кордоном? За кордоном, у Відні, Винниченко видавав промосковський комуністичний часопис „Нова Доба”, а такий же часопис („Борітеся — Поборете”) видавав М. Грушевський, виливаючи брехню на борців за вільну Україну в той час, коли українська армія боролася з большевиками, і масово вмирала на тиф її вояки. А І. Борщак („українець” жидівського походження) і соціаліст Севрюк в Парижі видавали большевицький часопис („рідною мовою”), затягаючи еміграцію до повороту „на рідину” і до співпраці з советським посольством...

За гріх мають „вільноукраїнці” Донцову, що „реклямував” Муссоліні, Гітлера, Франка і Салязара? Так, Донцов їх „реклямував”, Гітлера так довго, як довго він вів свій народ на боротьбу з комунізмом і з масонерією. Коли ж націонал-соціалізм почав показувати своє імперіалістичне обличчя, „Вістник” Донцова писав: „сателітом ніякої імперії Наддніпрянщина не буде, ані герольдом чиеїсь надідеї. Вона має свою ідею і тільки її має виписати на своїм прапорі... сили, яких зудар можливий у ближчій будучині на Україні, повинні це собі усвідомити... Незалежність, на яку має аспірації Наддніпрянщина, має бути така, яку має Франція, Німеччина, Англія, всяка інша форма цієї незалежності є обман”... Такий обман, така „незалежність” — „напевно стріне до себе таке саме відношення населення, як „незалежність” большевицька”... І ще: „не знати, якими дорогами піде Німеччина (Гітлера) в майбутнім. Є відкритим питанням, чи вона на цім новім

шляху, який впроваджує її в Середню і Східню Європу, знайде ідею, яка промовляла б так само переконливо до цієї Європи, як і до неї самої? Ідея німецького „лебенсрауму” такою ідеєю не є”...

Таке було моє відношення до гітлеризму. Соціалістичні приятелі Феденка робили інакше: вони були завзятими антигітлерівцями, коли він поборював соціалізм, комунізм і масонерію в Німеччині, а — як свідчить Чернецький — пішли на „співпрацю” з нацистами, коли вони з’явилися на Україні... („Вістник”, 1939, ст. 302 і 342). Очевидно симпатизував Донцов і з Франком. А соціалісти? Соціалісти були його ворогами, як є вони ними й тепер. Вони симпатизували з комуністичним Інтернаціоналом, який — під псевдом „республіканців” — розб’ює і війною ішов обернути Іспанію в сателіта Москви, народ її — в рабів, а її церкви — в руїни...

б) А з вибухом другої війни? Одні — большевицькі соціалісти — пишуть, що то німці вивезли Донцова зі Львова перед приходом туди червоних, другі — емігрантські соціалісти — замовчують, де з вибухом війни я опинився. Бо їм, як і большевикам, для „полемики” треба брехнею закрити від читачів, що з вибухом війни Донцова дійсно вивезли зі Львова, лише не німці, а польська поліція, і не до Німеччини, а до Берези Картузької... А звідти, знайшовши азиль у нейтральній ще тоді Румунії, майже через два роки по вибуху війни, переїхав Донцов до Берліну, а потім до Праги. Що він робив у Берліні? Мусів, між іншим, боронитися проти доносів до Гестапа, які робив на нього соціаліст Севрюк; у нацистській пресі не писав, писали в ній інші, наприклад, Ю. Косач у газеті Ост-міністеріюму для полонених, а редактором другої, такої ж газети, лише для оstarбайтерів — „Дозвілля”, — був приятель Феденка, такий же правовірний соціаліст Довгаль, якого в Празі за симпатії до антифранківських „республіканців” прозвали „червоним еспанцем”...

Цих кілька уваг не для советських чи емігрантських соціалістів, а для їх демаскування перед читачами. Всі вони, чи то „Вільні України”, чи „За синім океаном”, чи советські „Літературні України”, Мазуркевичі чи київські Колесники, чи Риваки, — все, як останній, спі-

ватимуть на одну ноту, що Донцов „отруїв молодь людоненависництвом”, ненавистю до „демократії”, „до ідеалів народолюбства, гуманізму і суспільного прогресу”, і вчив емігрантську молодь — „ненавидіти своїх українських поступовців, соціалістів і комуністів, як нібито ворогів українського народу”; пхав ту молодь до „агресивного авантюризму і злочинних антирадянських змов”; що мав вплив на „орієнтацію на Захід” Хвильового, і взагалі був „найстрашніший в історії української землі бандит пера” (В. Ривак — „Життя переконує”, Київ, 1962, Видання Т-ва культурних зв’язків з українцями за кордоном)... Як бачимо, мова майже ідентична з мовою емігрантських соціалістів... Ці останні завше адоруватимуть чужих ідолів інтернаціоналізму, марксизму і „дружби” з силами, що з ангельською усмішкою несуть нашої нації загибель.

Соціалісти і демократи — це порода людей, позбавлених віри в одну велику Правду, з охлялим розумом, що хитаються безнастанно між різними правдами; це люди з роздвоєною душею, „нетверді в путях своїх”, ворожі всякій боротьбі, уважаючи її за демодовану романтику; це люди, ворожі великим традиціям своєї нації, особливо в такій яскравій формі, як, наприклад, „мазепинство”, а які в політиці знають лише „еволюцію” і практичну „реальну” тактику „порозуміння” з усякою новою силою — російської „демократії”, соціалізму, комунізму, „федерації”, „союзу”, „дружби народів”, готові кадити перед усяким чужим ідолом — Маркса, Леніна, Фройда, навіть Райса або Марголіна, готові завше відійти від „згубного шляху” великої ідеї і чину на „шлях широкий, битий, курявою вкритий, де люди всі отарою здаються, де не ростуть ні квіти, ні терни”. Тою отарою „тверезих політиків”, Винниченків, Грушевських, Ю. Бачинських, Севрюків, Меленевських, Студинських, для яких соціалісти не знайдуть жадного слова осуду, людей з психікою невільника, яких довгою чередою, як „реальних політиків”, виводить Чернецький, виправдуючи їх, які прагнуть робити свою „реальну працю” хоч би під чужим тираном.

Між того типу людей і націоналізмом є духова прірва, засипати якої ніяким об’єднанням не дасться. Це — збанкрутована каста колишньої еліти, яка простує до свого кінця. Нині во-

Д-р Михайло Кушнір

ПІДСТАВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

6. Культура співжиття

Коли б ми хотіли графічно представити стосунок людини до довколишнього світу і всесвіту, то належало б зробити це з допомогою ряду концентричних кіл, накреслених із одної точки.

Тією точкою, з якої виходить промінь, що виводжується до кожного нового кола, буде завжди наше „я”. Воно є тією клітиною, в якій формується і розвивається наше внутрішнє життя. У людини, що стоїть на низькому ступені духового й умового розвитку, ця клітина щупла і замкнена в собі і для себе. Але чим цей розвиток вищий, тим місткість нашого „я” росте.

Це „я” підноситься ступнево до поняття родини, а переступивши межі цього підставового зв'язку, поширюється і доходить до поняття суспільства.

В обводах дальших кіл лежать по черзі: нарід, нація, держава, людство, всесвіт, врешті Бог, як найвища Істина, що охоплює все.

ни галасливі в атмосфері дегенеруючого, але ще існуючого світу большевизму та забріханого демосоціалізму Заходу або його чорної мафії. Вони всі волітимуть, як багрянівці, причепити серп до тризуба в своїй емблемі, сполучити Україну з Марголінами і Райсами або Христа з модерними фарисеями. Вони все волітимуть бачити на чолі воскреслої України скорше навіть нового Винниченка чи Скрипника, аніж українського Ф. Франка. Вони все розвиватимуть лоба перед чужими. Вони займають свій маленький відтинок фронту в кадрах смертельного змагу агонізуючого марксизму-ленінізму - фройдизму і рузвелтівсько - моргентавсько-ялтинської „демократії” з новими силами Завтра, нового Окциденту, з воскреслим, що його дожидав Шевченко, орденом хреста і меча. Це й буде передбачена Шевченком боротьба лицарства Архангела Михаїла з воронами пекла і остаточний змаг між двома близнюками з „Великого Льюху”.

Приспішеним темпом зближається до нас цей час.

Наше „я” залишається, отже, завжди центром, навіть у стосунку до Бога. Звідси основою і засадою всіх людських чинів є егоїзм.

Цей егоїзм, гострий у своїх формах у первісної людини, з бігом часу лагіднів під впливом інтересів, які приневолювали одиниці лучитися в громади. Інтерес громади вимагав спільної дії від об'єднаних у громаді одиниць. Жадна з них не могла вже думати виключно про себе. Одиниця мусіла безоглядність свого егоїзму, в меншій або більшій мірі, жертвувати для спільного добра. Таким чином стало можливим співжиття людей, поки ще увійшли в гру, властиві вже цивілізованій людині, шляхетні, альтруїстичні почування.

Форми співжиття різноманітні — від родини, почерез суспільство, нарід, націю і державу аж до міжнародних союзів.

Всюди стираються і борються між собою людські егоїзми.

В родині злагіднює цю боротьбу любов і прив'язання, при спільному інтересі збереження й оборони домашнього вогнища, яке залізний закон утримування гатунку зробив своєю твердинею.

У суспільстві, в народі, в нації і в державі, хоча й там існує цей самий спільний інтерес збереження й оборони, ці тертя куди сильніші, суперечності думки, змагань і чинів деколи дуже яскраві. Це могло б дуже легко довести до безупинної громадянської війни, коли б не культура співжиття.

Культура співжиття становить одну з найживотніших проблем культури взагалі, бо без умілості співжиття немає співдіяння, а без співдіяння немає суспільного життя.

Зорганізоване суспільство, нарід, нація, держава неможливі там, де їх члени йдуть розбіжно, де один не помагає другому, де спільне зусилля не веде до спільних цілей.

Здавалося б, що нині говорити про ті речі не потрібно, що людство досягнуло вже такий ступінь усупільнення, що немає в ньому народу, який потребував би в цьому напрямі педагогічних вказівок.

Але так не є. Розпутання егоїзмів одиничних і збірних ще таке велике в світі, що багато

проміне часу, поки перестанемо одне одного зачіпати, а зустрічаючися навіть на полі суперечних інтересів, зустрінемося так, як дві більйардові кулі з виполіруваними поверхнями, що, вдаряючися, не роблять одна одній кривди.

Нині ще на кожному кроці кривдимо одні одних.

Наше співжиття стоїть під знаком внутрішньої і зовнішньої боротьби, що зуживає багато найліпших сил сучасних суспільств.

Явні і приховані егоїзми, що виступають під ширмою великих кличів і ідей, егоїзми капіталу і праці, станів і клас, народів і держав перебувають у постійній війні. Ця війна не знає перемир'я. Але не про це йдеться. Було б оманною думати, що людська природа колинебудь основно зміниться.

Оскар Вайлд мав рацію, коли сказав, що „все на світі є таким, яким є, і таким залишиться во віки вічні”.

Отже, егоїзм буде завжди засадничим мотивом усіх людських починань і культура співжиття, хоча навіть сперта на засаді альтруїзму, не може оманювати себе тим, що колись зітре з обличчя землі індивідуальне людське „я” і втопить його цілковито у збірному „я”. Найкращим доказом цього є банкрутство комуністичних ідеалів у практиці. Тільки людина в собі не скристалізована, отже, людина, що не становить відрубного світу з окресленими межами, може погодитися на комуністичний шаблон, на знесення індивідуальної власності і на бездушне підпорядкування всіх своїх інтересів інтересам громади, чи пак у сучасних стосунках — юрби, позбавленої мозку, юрби, що керується виключно потребами шлунку.

Отже, культура співжиття не бореться з індивідуалізмом людини, але, шануючи її і визнаючи її права, змагає до того, щоб надати коженній емуляції інтересів між людьми, що становлять одне суспільство, один нарід, змагає до форм шляхетного суперництва, яке не робить кривди збірним інтересам.

Визнаючи, що інтерес суспільства, народу, нації і держави стоїть понад інтересом одиниці, — культура співжиття вимагає від тієї одиниці не відречення, жертви і посвяти, як таких, але розуміння, що це відречення, жертва і посвята лежать у її власному інтересі.

Людина живе в суспільстві, вона є, як казали стародавні греки, істота суспільна, і одиниця, щоб могли досягнути повноти свого життя, потребує суспільства так, як риба води, а птах повітря.

Хто, отже, робить кривду суспільству, той робить кривду самому собі, послаблює власну безпеку і свободу. А хто обороняє суспільство, нарід, націю, державу, як необхідні для співжиття організації, той обороняє тим самим себе, свою безпеку і свободу.

На зрозумінні цієї залежності одиниці від суспільства, народу і держави засновується співжиття.

Там, де цього розуміння немає, тертя поміж одиницями чи групами має гострий, бурхливий і винищувальний характер, але там, де це розуміння існує, навіть яскраві конфлікти вирішуються мирно, шляхом взаємних поступок, підтриманих взаємною зичливістю.

Ця зичливість зобов'язує передусім нас. Подібно, як ми зичливі один до одного в родині, так само мусимо бути зичливими в суспільстві.

Також як члени одного народу — ми зобов'язані допомагати один одному на кожному кроці. Любов земляків між собою і їх взаємна зичливість є кардинальним постулятом національного співжиття.

І не є це річчю такою важкою для досягнення. Вже самий факт, що ми живемо на тій самій землі, що так само жили наші предки і так само житимуть наші наслідники, що говоримо тією самою мовою, що маємо ту саму релігію, що маємо спільні традиції і спільні укохання, спільні цілі і змагання — дає нам свідомість існуючого між нами зв'язку, лучби.

Ми близькі одне до одного кров'ю сердець і змістом наших душ.

З чужинцями можуть в'язати нас матеріальні інтереси, інтелектуальні, навіть духові — на широкому терені спільних цивілізаційних зусиль людства, але завжди ділитиме нас усе те, що в'яже нас, як членів одної нації, все, що становить індивідуальні прикмети нашої фізичної і психічної раси, що є істотою нашої відрубності.

Цей зв'язок, цю лучність відчуваємо ми особливо сильно на чужині. Там тяготіємо одне до одного, як сталеві ошурки до магнету, і укладаємося довкола однієї, спільної нам усім

ПОДВІВ ВЕСНИ В РОСІЇ

Реквізія

Першою російською революцією. З огляду на великий розмір статті перекладуємо її з значним скороченням. У советських виданнях творів Івана Франка її напевно немає.

Росія переживає тепер дивну хвилю, якій дають аналогію можна знайти хіба в часі Кримської війни 1854 р., даєтку остільки, що тодішні рожеві сподівання мали в значній мірі інший зміст і інші органи для свого вислову. Російська інтелігенція, яку миколаївський режим 30 літ силкувався держати в глибокій сні й застою, уперше починала прокидатися до самостійного життя, несмію, устами найбільше протресивних своїх речників почала висловлювати свої бажання.

Ця стаття Івана Франка появилася у львівському "Літературно-Науковому Вістнику" (книжка XII за грудень 1904 року) під час російсько-японської війни, напередні виходу першої революції в Росії, отже понад 60 років тому. Влискуюча аналіза суцільного самодержавства і його чиновництва, що представляють різноч алогію до сучасного режиму і його паланів бюрократії в червоній московській імперії, образ російської інтелігенції — консервативної, ліберальної, радикальної та соціалістичної, що відідала мрії прийшла до кастового, тоталітарного суцільства, в якому потоптано свободу і людську гідність, а людей обернено на рабів режиму, в якому немосковські народи поневолено ще гірше, як в імперії царя — на Франкова аналіза і цей образ зберігають свою актуальність і донині. Як же фальшиво звучать на тілі цієї статті твердження советських франкознавців про те, що Деминий Каменяр створив слово "Мойсей", надхненнями

кому рівні. Чеснота взаємної зичливості в стані упадку. Довкола нас шалють егоїзми. В матеріальному житті народу відбувається взаємний грабунок. Спекуляція вбиває чесне суспільство. А в суспільному і політичному житті добро нації безупинно страждає внаслідок безупинної громадянської війни, що ведеться без проливу крові, але виснажує нації і готує його тривання зброї душі безмежною ненавистю. Це не є явище природне на нашому терені. Ми були й є народом, в якого душа оживає любов до батьківщини завжди могла, а треба сподіватися, що і в майбутності зможе заспокоїти найбільше розбурхані хвилі. Отже, вона мусить завжди розливатися серед усіх суцільних верств, фракцій, політичних партій, загаломуючи конфлікти й пробуджуючи в кожному з нас свідомість, що понад його особистими інтересами, понад партійні організації стоїть завжди інтерес нації і держави, що вимагає умілого співжиття українця з українцем, незалежно від переконань, що нас розділюють.

Для того висвітлює свідомість, що є далеко більше речей і справ, які нас в'язуть, ніж тих, які нас ділять.

Ця свідомість вирішує про культуру снів життя, а її ступінь нормує її рівень в народі.

І тут доходимо до істоти нашої проблеми. Культура співжиття стоїть у нас ще на низькій ступені і сприятиме і нищитиме статної поваги назовні. Будуть легковажити і прихилити і союзники, руйнувати і нищити вороги.

Очевидно, що в майбутній самостійній українській державі зрідливе співжиття всіх суцільних елементів, що будуть входити в склад нашої держави, є необхідною умовою існування і розвитку цієї держави. Роздирта на фракції і партії, які взаємно себе поборюють і в зацілюванні цієї боротьби проголошують кличі не нависти, — така держава не змогла б потрібної їй внутрішньої сили, яку будують тільки праця і порядок, праця й зусилля. Така держава, не будучи сильною внутрішньо, не могла б також до статної поваги назовні. Будуть легковажити і прихилити і союзники, руйнувати і нищити вороги.

І тут доходимо до істоти нашої проблеми. Культура співжиття стоїть у нас ще на низькій ступені і сприятиме і нищитиме статної поваги назовні. Будуть легковажити і прихилити і союзники, руйнувати і нищити вороги.

Очевидно, що в майбутній самостійній українській державі зрідливе співжиття всіх суцільних елементів, що будуть входити в склад нашої держави, є необхідною умовою існування і розвитку цієї держави. Роздирта на фракції і партії, які взаємно себе поборюють і в зацілюванні цієї боротьби проголошують кличі не нависти, — така держава не змогла б потрібної їй внутрішньої сили, яку будують тільки праця і порядок, праця й зусилля. Така держава, не будучи сильною внутрішньо, не могла б також до статної поваги назовні. Будуть легковажити і прихилити і союзники, руйнувати і нищити вороги.

І таким самим способом ми, свідомі члени української національної спільноти, свідомі водночас небезпек, на які ми виставлені, свідомі високої історичної відповідальності супроти майбутніх поколінь — ми повинні лучитися і співжити всіма силами для спільних цілей, які стоїть перед усіма нами.

вати досить неясно сформульовані бажання — знайти якісь законні норми для свого життя і діяльності, усунути найтяжчі його болячки — кріпацтво, продажність та корупцію в урядах, кромішню темноту в сфері духового життя...

Історична колія, обкруживши довгу спіралю, привела Росію знов на те саме місце, на яким вона була в часі Кримської війни, та які ж колосальні різниці між теперішнім положенням і тодішнім! Може не від речі буде трохи докладніше розібрати ті різниці; тоді може легше зрозуміємо ті факти, які відбуваються тепер у внутрішньому житті Росії і які ми схарактеризували, може й не зовсім іронічно „подувами весни”. Поперед усього від того часу зайшла одна, історично дуже важна зміна у внутрішньому житті Росії — зміна пануючого. Се не в тім значенні сказано, що на престолі замість Миколая I сидить Миколай II; ріжниця тут далеко глибша. Коли про Миколая I ще сяк-так можна було сказати, що він „держить” Росію, що кермує нею, що її зовнішня і внутрішня політика — його діло, або бодай ведеться в загальних напрямках так, як він того хоче, то про жадного з його наступників сього не можна сказати.

Зі смертю Миколая I вмер останній самодержець Росії, останній чоловік, що силкувався справді держати в своїх руках керму величезного корабля і щасливо декермував його на мілизну, на якій він мусів сісти. Остатнє півстоліття після його смерти, се історія переходу влади з рук імператора в руки вже не двірської камарілі, як се було не раз у XVIII віці, але в руки тої часті суспільности, яку самодержавіє само виховало собі для помочі, в руки чиновництва, бюрократії. Вже про Александра II говорили, особливо в останні літа його правління, що він хіба тим „самодержець”, що його самого держать. Ціле правління Александра III, се була тиха абдикація збитого з пантелику чоловіка, якій у глухій злості проти суспільства, замикаючи очі і вуха на всі його стогнання і болісті, віддав його в руки безодвічальному і ненаситному в своїй зажерливості чиновництву — се була найстрашніша пімста за вбивство Александра II, тим страшніша, що доконана Александром III певне несвідомо, без обміркування її наслідків, а поперед усього без обміркування того, що раз абдикуючи з влади на користь кого б там не було, він уже не змо-

же передати тої влади нікому іншому, і значить, лишить своєму синові і своїй династії мальований престіл і мальовану декорацію самодержавства, зовсім позбавлену його змісту...

А результат — правління Миколи II. Що воно таке, як не пародія самодержавія, як не млявий, навіть гумористичний епілог безмірно страшною і жорстокою трагедією попередніх двох правлєнь? Від першого свого прилюдного виступу, від тої школярської помилки, коли він у відповіді на промову земської депутації переплутав написану йому карточку і ляпнув свої історичні „безсмысленныя мечтания”, аж до останньої комедії з гаагською мировою конференцією, за якою слідом вибухла одна з найстрашніших війн, які лише зазнала всесвітня історія, всі події, всі виступи сього володаря насять на собі аж надто виразні признаки чогось несамовільного, аж смішного в своїй жалкій безпомічності. Се вже не самодержець, не тїнь самодержця, навіть не труп самодержця, страшний ще своїм мертвецьким грізним обличчям, се манекен на царськїм престолі, лялька на пружинах, якими порушують незримі, невлонимі руки...

Оповідати про скажені, з усякого погляду безцільні вчинки сучасної російської бюрократії за останні десятиліття було б занадто багато. Вона згноїла кілька генерацій найкращої російської інтелігенції в тюремних льохах та сибірських снігах, довела до нечуваного зубожіння, темноти та занепаду десятки мільйонів люду, видушила всі живі соки з російських земств, стіснила докраю університети, витиснувши з них майже всі найкращі, талановиті вчительські сили, довела до абсурду середнє шкільництво, звела на нижчий ступінь людову школу... Та не досить того, вона осоромила Росію на весь світ безумною системою русифікації в Польщі та Литві, заборонаю української мови, руйнуванням останків автономії Ліфляндії та Фінляндії, грабуванням своїх власних вірмен і т. ін. Нічого внутрі Росії вона не лишила нетиканим, на все мусіла покласти свою медвежу лапу, всюди мусіла напакостити, в своїм сліпим нерозумі ламаючи те, що природнє, живе, чесне, а підпираючи здирство, шахрайство та деморалізацію в усякій формі.

І ось як результат і завершення сеї епопеї являється остання війна з Японією. Одурілий

від повноти свого повновладства, оп'янілий почуттям своєї неодвічальності ні перед ким, чиновник глупо-брутально, безтямно і зовсім непотрібно, а бодай докраю легкокомисно вганяє Росію в сю війну. Його п'яній голові сняться легкі побіди над „азіятськими малпами” і незмірна здобич у краю хризантем та черешневого цвіту...

... Російське суспільство мов отуманіло, задеревіло, було спаралізоване. Ті сангвініки в Західній Європі, що ждали в Росії при вістях про азіятські неповодження якихось вибухів обурення, маніфестацій та протестів, мусіли розчаруватися. Ніяких вибухів ані протестів не було. Правда, аранжовані бюрократією з початку війни шумні та іноді огидливі демонстрації патріотичного запалу швидко замовкли, вспівши виявити вповні свою штучність та безпідставність (бюрократія, виходячи „на вулицю”, ніколи не має щастя, вона сильна лише в своїх канцеляріях, де куються акти, приписи та доноси), а їм не зміну прийшли чимраз частіші, хоч дрібні і несвідомо-елементарні розрухи рекрутів та резервістів, яких відривали від рідних осель та сімей і гнали на край світу на заріз. І прийшла тиха та масова дезерція нещасних жертв за границю. А суспільність, інтелігентна, консервативна, ліберальна, радикальна чи соціалістична суспільність, мовчала, мов заніміла. Загальна безрадість і безвиглядність спаралізувала всяку ініціативу...

І ось зараз повіяло весною. Що властиво сталося? Що зроблено? Майже нічого. Що обіцяно? Майже нічого. А проте, скрізь у Росії чується немов наближення нової доби. Скрізь якась метушня, немов до дверей наглухо замкненого будинку, де жильці спали мертвецьким сном, застукала тихо якась таємна рука, і всі починають ворухитися, тут і там у вікнах показуються заспані, зачудовані, перелякані лиця з німими запитаннями в очах: Що сталося? Не вже справді?

Щоб зрозуміти сей історично безмірно важний момент, який тепер переживає Росія, треба кинути оком ще на другий його чинник, а власне на ту інтелігенцію, на те, що поза кругами простолюддя і пролетаріяту та бюрократії прикладає до себе назву „общества”, громади, нації...

Повна історія боротьби (російської інтеліген-

ції з царатом — ред.) ще не написана і не скоро буде написана. Та вже тепер можемо сказати напевно, що найбільша частина тої боротьби була чистим непорозумінням, що тільки тупоумний, безтямний і ошалілий з надміру своєї влади чиновник гнав купами на нелегальну дорогу, на загибель та під катівську сокиру сотки зовсім невинних, високоідейних людей, марнував і топтав тисячі найкращих інтелігентних сил, яких уся вина була в їх ідеалізмі, в бажанні саможертви, чесної і корисної праці для робучих народнів мас... Не дивно, що коли американець Кеннан почав об'їздити Росію, то швидко переконався, що в ній панують неситість та безголов'я, а цвіт її інтелігенції, її сумління та ідеалізм гниє в льохах та смердючих норах...

Виведена з терпцю, інтелігенція шукала найрізніших виходів, творила розпучливі теорії перевороту і знищення, хапалася за всі скрайні ідейні напрями Заходу, щоб кінець-кінцем усе падати під напором брутальної сили. Наприкінці XIX віку здавалося, що чиновник і тут переможе, що... всі ідеї анархізму, соціалізму, лібералізму, перенесені на російський ґрунт, тратять свою живу силу, робляться або пустими фразами, якими від часу до часу парадують звичайні буфони та провокаційні агенти, або робляться не менше безнадійними доктринами, відірваними від життя і добрими хіба на те, щоб давати теми до пустого теоретичного балакання, яким мусять заповняти час інтелігентні одиниці, позбавлені можності провадити своє життя в чесній, продуктивній і відповідній для них громадській праці. І головно, що найважливіше та найсумніше, сам лет думок російської інтелігенції якомось ослаб. Її недавній порив ловити бодай в обсягу теорії все чільне, найсвіжіше в європейській думці якомось остиг; чільні російські мислителі з якоюсь старечою безсилістю повторювали і в сотий раз пережовували речі, пережиті вже в Європі, відкривали Америку там, де давно вже були протерті дороги. З їх писань було чути втому і якусь зневіру в свої сили, зневіру, що виявляла себе російським звичаєм не ясно і безпосередньо, а власне надміром сангвінічних надій на щось таке невідоме, свого роду революційною містикою, що пхала людей до розпучливих вчинків очевидного самознищення...

І ось раптом — весна! Під зиму суниці... Та що властиво сталося? Як почалася, чим проявила себе досі — дійсна чи карикатурна весна? А нічого не сталося, „ничего иль очень мало”, кажучи словами Пушкіна. Настановлений на місце замордованого Плеве міністром внутрішніх справ Святополк-Мірський уважав потрібним, обіймаючи свій уряд, перед деякими французькими кореспондентами, але так, аби поперед усього почули в Росії, пустити декілька ліберальних фраз, немов тоненьким пірцем полоскотати російську суспільність у ті місця, де були її найтяжчі рани, де найдужче боліло. „Ми мусимо — мовив князь Святополк-Мірський — сповнити свій обов'язок супроти теперішності і лишити своє діло в спадщині потомності, яка дбатиме про будучину”. А в чім лежить той обов'язок супроти теперішності? Новий міністер висловився дуже обережно. „Треба збудити довір'я суспільності до правительства”, довір'я битих, топтаних, зневажуваних і обдираних гелотів до їх катів та здириців. Хто і яким способом має доконати сього чуда? Очевидно той сам, що досі доконував усього в Росії — самодержавний чинник. Він переминить свої дотеперішні вовчі інстинкти на ягнячу добродушність...

Розуміється, в Європі не зловився на це ніхто, крім тих, які мають свій інтерес у тім, щоб піддержувати престиж і повагу російського самодержавного чиновника. Незалежна преса не сумнівалася ані на хвилю, що чоловіколюбність, гуманність та ліберальність нового міністра все це лише фрази, вимушені фатальним положенням в Азії, фатальними відносинами всередині, а потрохи і дрозом за власну шкіру...

Великий ти, генію, російського народу, і нема тобі рівного серед освічених народів усього світу! Не в розумній самоуправі, не в мужній поставі, не в енергичній та витривалій діяльності, не в завзятій ревності при обстоюванні своїх людських та горожанських прав, не в далекозорій та горожанським духом подиктованій солідарності — ох ні! Великий ти в терпінню, в уяглистості, в безоглядному і безтямному самовідреченню, в безмежній незлопам'ятності. Недаром твій чільний письменник і мислитель вискіпав і поклав „во главу угла” всього твого світогляду найабсурднішу, найменше відповідну для європейської вдачі доктрину „несу-

Іван Чумак

ОТЧИСТЬ

Благословенний отчий край,
Моя свята колиска тепла!
Кохаю й злось, що ти не рай,
Люблю й радію, що не пекло.
А так земля — свята, проста,
З россою, маривом озерним...
Веселка в небі пророста
І сіє-сіпле теплі зерна.
То на коромисло своє
Підхопить села для забави —
Одному щастя не долє,
Другому — горя перебавить...
А сонце, сонце — круглий хліб
В некучих цяточках калини
З черені-неба — на столі
Збігає запахом України.
Зелені сурми вишняка...
Тягучість пісні вербиної...
В моїй руці гуде рука
Святої отчости земної.

Київ, 1966.

протилежності злу”. Півстоліття гуляє оте зло по твоїх головах і хребтах, розточує всі твої сугави, деправує твою душу, довело твій народ до крайньої бідности, твою інтелігенцію до таких лабіринтів думки та поведінки, в яких висловлюється тільки крайня зневага, і тепер, коли те зло, мов гігантський чиряк, луснуло перед лицем всього світу і наповнює своїм смородом цілий світ від Голля до Владивостоку — і тепер ти не можеш здобутися ні на що більше, сміліше, мужніше понад дитяче лепетання про „великий принцип довір'я” твоїх катів до їх жертви! Тепер, коли ти мільйонами голосів і мільйонами рук повинен висловлювати день-у-день своє довір'я до тих своїх катів, своє обурення на них, коли весь цивілізований світ жде від тебе першого справді мужнього, рішучого “sic volo”!..

Вільно писати, мріяти та сподіватися — ось і все покищо. А поза тим усе в Росії по-старому. „Політичних” арештують і гноять по тюрмах адміністраційним „порядком”, заграничні газети замазують чорнилом, військо стріляє на резервістів та робітників, і ні про які гарантії свободи особи, думки, слова та коаліції нічого не чувати...

М. Заклинський

КІЛЬКА ПРИГАДОК ПРО УСС'ів

З нагоди недавнього ювілею

Про Українських Січових Стрільців знають наші люди на еміграції дуже мало. Знають трохи більше ті з-поміж старших громадян, що пам'ятають першу світову війну або цікавилися книжками, що їх випускало видавництво „Червона Калина”. Внаслідок того незнання деякі навіть військовики та публіцисти не признають УСССтрільцям належної їм ролі в історії наших визвольних змагань, бо вони були, мовляв, звичайною частиною австрійського війська.

УСССтрільці не були звичайною австрійською частиною з різних причин. Хоч би тому, що вони добровільно згуртувались, щоб воювати за Україну — і що мали в австрійській армії особливі права. Наші політичні провідники виснажили були для них у міністерстві військових справ: 1) право воювати виключно на противосковському фронті, 2) уживати української мави у внутрішньому урядуванні, 3) уживати української команди при військових вправах і 4) носити окремі однострій.

Польські політичні провідники в Галичині відразу зрозуміли, що Легіон УСССтрільців це наш великий політичний осяг, і почали проти нього діяти. Легко їм довелося шкодити нам, бо вони мали в головній команді австрійської армії та в міністерстві військових справ чимало своїх старшин та урядовців. Начальником булави 25-го корпусу, до якого належали Стрільці, був поляк граф Лямезан. Він шкодив нам повсякчасно і наставляв проти нас корпусного команданта, ген. Гофмана.

Старанням полк. Лямезана обмежено Легіон УСС до числа 2.500 вояків. Тому у полі складався він всього з двох куренів. По битві на Лисоні, де Легіон УСС відзначився розмахом і хоробрістю, втративши половину стрільців і 3/4 старшин, разом понад 700 людей, корпусна команда „з вдячності” обмежила його до одного куреня. Крім того стрільців виставлено на всякі недостачі, переслідування і закиди, мовляв, вони не добре вишколені, не здисципліновані, дармащо в боях і на стежах перевершували вояків з добірних австрійських частин.

Так мстилася на УСССтрільцях недостача наших фахових старшин на високих становищах, себто неохота нашої молоді вибирати собі військове звання. Всякі занедбання та недотягнення з мирних часів дошкульно мстяться в часах великої проби, а такою пробою була перша світова війна.

Дуже важкою і з конечности нелегальною була в Легіоні УСС справа доповнень, себто набору добровільців. Головна команда австрійської армії, де, як уже зазначено, поляки мали великі впливи, обговорила з командою 25-го корпусу плян, як позбутися Стрільців. Той плян був хитрий і рафінований: подбати, щоб Легіон „помер” природною смертю. Розмову на ту тему підслухав наш телефоніст.

Отже Кіш УСС, командантом якого був отаман Никифор Гірняк, з запізненням дістав право набирати добровільців, та й то згодом це право обмежено. Тим часом війна вимагає від кожної фронтової частини великих і безупинних доповнень, бо бої, стежі, недуги, полон — забирали масу вояків. Напровесні 1915 року, по дуже важкій зимі стрілецькі сотні змаліли до 40-50 вояків. Великою заслугою практичного і рухливого чотаря Миколи Саввича було, що він потайки набрав на Гуцульщині багато добровільців і привіз їх до Коша УСС, на Закарпаття. Не було часу добре їх вишколити, але прибули вони на фронт саме впору, за кілька днів перед славними і важкими боями на горі Маківці.

Такий недозволений набір добровільців переводив чотар Саввич і отам. Гірняк кілька разів, хоч корпусна команда не знімала своєї заборони і висилала контролю до Коша, який мусів боротися за кожного нового стрільця, за приділ одягу і харчів, навіть за кріси. Бувало, що перед приїздом контролі отам. Гірняк висилав певну кількість Стрільців до львівської стрілецької станиці. Зараз по контролі вертались вони до Коша. Завдяки таким заходам Кошеві ніколи не бракувало на фронті доповнень.

Для політичного освідомлення новоприйнятих стрільців зорганізовано було читання лекцій-доповідей, зложено було читальню, випозичальню книжок, добре ведений хор. Новоприйняті, головно сільські юнаки, гуртками

обговорювали злободенні події та пильно вивчали історію України.

Бойові осяги УССтрільців були великі, зокрема, коли взяти на увагу їхнє мале число. Протягом зими 1914-15 р. стрілецькі стежі принесли важливі звідомлення командам бригад, до яких були приділені. Одначе, лише за дуже важливу і блискуче виграну битву на Маківці одержали вони похвалу. Її видав на власну руку прихильний до нас командант дивізії, генерал Фляйшман. З головної команди австрійської армії прийшло незабаром до корпусної команди застереження, щоб таких похвал більше не було, бо, мовляв, провідники українців використовують їх для політичних цілей.

І справді, більше Стрільці не дістали жадного признання, навіть за найбільші осяги. На початку листопада 1915 року у важкій битві коло Семиковець стрілецькі втрати були значно більші, як на Маківці, та й осяги були великі, але признання мали вони лише від німців, та й то позаочно. У звідомленні команди німецьких частин, що брали участь у семиковецькій битві, зазначено, що побіч них боролись українські добровільці — чи не найкраща частина армії. Також за криваву битву на Лисоні не дістали стрільці признання. Навпаки, корпусна команда скористала з нагоди, щоб зменшити Леґіон у полі до одного куреня.

Коли здійснилася мрія УССтрільців, і вони стали частиною рідної армії, на західних і східних землях України брали вони участь у численних великих і малих боях. З того три їхні бойові осяги мали особливе значення.

Перший і головний осяг — це їхня участь у боях на вулицях Львова в вікопам'ятному листопаді 1918 року. Там вони врятували наше становище, що було розпучливе, і продовжили нашу боротьбу до трьох тижнів.

Другий осяг — це пролім польської лінії коло Городка, яким довершили вони оточення Львова нашими військами, перервавши його залізничний зв'язок із Польщею через Перемишль. Не їх вина, що того пролому й оточення не використано як слід.

Третє велике діло УССтрільців — це їхня видатна і не раз вирішальна участь у бравурних битвах під час Чортківської офензиви проти поляків у червні 1919 року.

Одначе, найбільшою — історичною — заслугою стрільців є віднова збройної боротьби нашої нації за власну незалежну державу. Оце вперше від часів Мазепи й Орлика українська військова частина воювала проти Московщини за нашу суверенність. Стрільці були свідомі тої своєї незвичайної ролі і старалися поширити її розуміння в наших селах і містах. Тож наші селяни, що мали вже національну свідомість, тоді, в тих роках війни, набирались ще й політичної свідомости.

Велика в тому заслуга також нашої преси, що популяризувала Стрільцтво і його бойові осяги. Ще більше заслужилася в тій справі Пресова Кватира УСС, головно ті кілька поетів, що укладали стрілецькі пісні. Переважну більшість із них уклав, разом з мелодіями, Роман Купчинський. Стрілецькі пісні поширилися ще в воєнних роках по всій Західній Україні, а частинно і в Східній. Така ж заслуга і тих мистців у Пресовій Кватирі, що малювали образи зі стрілецькою тематикою. Найбільше їх намалював високоталановитий і продуктивний мистець Курилас.

Бойова Управа УСС видавала весь час „польові листівки” з нашими емблемами та кличками і — що важніше — поштові картки з малюнками на стрілецькі теми. Вони широко, так само, як стрілецькі пісні, розходилися по всіх містах і селах.

Великий пропагандивний вплив мали й самі Стрільці. Коли вони появлялись у котромусь селі чи місті службово чи на відпустку в стрілецькому однострої, з шапкою-мазепинкою, всюди мали перше місце і велику пошану. Наше населення відчувало, що Стрільці — це рідне українське військо.

Стрільці не крилися перед австрійською командою зі своєю метою. Та це було видно вже й з того, з якою впергістю обстоювали вони своє право на рідну мову у внутрішньому урядванні в Леґіоні та при військових вправах, із захоплення, з яким слідували за революційними подіями в Східній Україні. Навесні 1917 року корпусна команда перенесла Стрільців з першої лінії в Куропатниках, коло Березан, до другої, запасної лінії в селі Конюхах, щоб перервати їхній зв'язок з солдатами-наддніпрянцями, що проти них стояли. У виданій в 1918 р. книжці про бої свого корпусу ген.

В. Давиденко

КОЛГОСПИ ПІСЛЯ ХРУЩОВА

Признання совєтських вождів

Після ревелюційної доповіді Л. Брежнєва на пленумі ЦК КПСС у Москві в 1965 році, коли перший секретар совєтської компартії патетично запитував своїх соратників: „Чи можна господарювати так далі!?” — минув рік. Невеликий, але — ювілей.

Що ж змінилося за цей час у сільському господарстві СРСР після „історичних рішень”, схвалених на тому пленумі?

Перше, як перейти до оцінки тих змін, варто пригадати дещо з того, що казав Брежнєв на тому пленумі ЦК КПСС, який відбувся в днях 28-29 березня 1965 року, приблизно через півроку після того, як у негоновий спосіб впроваджено з Кремлю „на пенсію” попереднього першого секретаря та прем'єр-міністра Нікіту Хрущова, мовляв, спричинця занепаду сільського господарства.

У тій своїй доповіді Брежнєв, заперечуючи всі попередні урядові ствердження, заявив, хоч

і виразно зм'якшуючи фактичний стан, що „в останніх роках наше сільське господарство затрималося в своєму розвитку, а наші пляни залишилися невиконаними”; що пляни державних закупівель збіжжя по всьому СРСР виконано за останні десять років лише три рази — в 1956, 1958 і 1964 роках. Перший секретар ствердив, що за останніх п'ять років темп приросту поголів'я великої рогатої худоби сповільнився в два рази і також поголів'я свиней, овець та дробу за цей час „значно зменшилося”, а надой молока в колгоспах та радгоспах на одну корову обнизилася пересічно на 37%. Отже, тваринництво в цілому стало для держави не джерелом прибутків, а — економічним тягарем.

Після тріумфальних заяв усіх своїх попередників у Кремлі про „багату оснащеність нашого сільського господарства сучасною технікою”, Брежнєв змушений був признатися, що „у нас бракує тракторів, автомобілів, комбайнів та інших рілних машин, а також культиваторів,

Гофман не згадав про Стрільців ані словом, і, коли інженер-поручник Ілько Попович спитав принагідно генерала, яка причина того промовчання, він відповів: „Стрільці борються не за Австрію, а за Україну”.

УССтрільці, які попали під час війни в московську неволю, повтікали з таборів полонених і восени 1917 року прибули до Києва, щоб служити Центральній Раді. Вони згуртувалися у курінь, що згодом, під проводом полк. Коновальця, розрісся в корпус Дійової (Наддніпрянської) Армії і багато поміг націй державі в боротьбі з ворогом. Їхня боротьба — це окрема, широка тема.

У великій східноєвропейській революції українському народові не вдалося вибороти Незалежної і Соборної Держави. Однак, Стрільці не відійшли в приватне життя, а стали знову до праці: хто до культурно-політичної, хто до військової. Ці останні заснували в Галичині Українську Військову Організацію для продовження боротьби з окупантами. Вона незабаром перетворилася в ширшу організацію — ОУН,

що вела, під проводом полк. Коновальця, тяжку війну проти поляків і большевиків. Важка була ця війна конспіративної організації, зложеної з гуртів завзятої, жертвенної молоді, проти двох держав. УВО і ОУН діяли під проводом найкращих старшин, колишніх УССтрільців і київських Січових Стрільців. Обидві організації записали нові світлі сторінки в історії боротьби за нашу державу. Та жертвенна і важка боротьба підготувала діяльну поставу нашої нації під час другої світової війни. Тоді поставила слава УПА, що жертвенно й успішно боролася проти двох диких окупантів — німців і большевиків.

Полонені члени УПА й ОУН, вивезені до таборів невільничої праці на північ СРСР, організували там у 1950 р. масові повстання, що змусили ворога піти на поступки і дати всім в'язням більш людські умовини життя і праці.

Так збройна боротьба з ворогами нашого народу ведеться безупину — та боротьба, що її розпочали Українські Січові Стрільці півстоліття тому — в 1914 році.

борін та сівалок". Він признався, що „оранка на зяб, замість 18-20 днів, триває до двох місяців — до морозів, а збирання врожаю затягується на 30-40 днів, спричиняючи величезні його втрати". Говорив він і про гостру проблему запасних частин до сільськогосподарських машин, про проблему ремонту наявних машин (ремонтна база задовольняє лише 60% потреби). Після десятиліть здійснюваних потом і кров'ю народів індустріалізації та електрифікації, він заявив: „У нашій країні 12% колгоспів і досі не мають електроенергії навіть для освітлення, а сільське господарство споживає тільки 4% електроенергії, продукуваної в країні, в тому числі лише 2% на виробничі цілі”.

Цю скандальну доповідь кремлівського вождя для ясности треба доповнити деякими ствердженнями учасників того пленуму, зачерпнутими із пізніше опублікованих стенографічних звітів.

Секретар ЦК КПУ України П. Шелест, виступаючи на тому березневому пленумі в ролі „народного обранця” заявив:

„Тільки віра нашого народу в кращу майбутність і терпеливість його могли витримати різні нерозумні експерименти... Багато-хто пам'ятає, як минулого року на пленумі ЦК КПСС і нарадах перед Україною поставлено необґрунтовану вимогу — здати 1 мільярд пудів хліба. Якби ми (тобто комуністичний провід України — ред.) піддалися таким настроям і пішли на це, то напевно погубили б тваринництво в республіці і остаточно підірвали б і так докраю порушений баянс країни в продуктах тваринництва”.

Секретар Костромського обласного партійного комітету Флорентьєв сказав:

„Стан сільського господарства викликає глибоке занепокоєння... В останніх роках приріст його продукції менший від приросту населення... Селянин віками боровся за землю і бувало навіть віддавав за неї життя... Якщо говорити чесно і правдиво, то, на жаль, за роки культу особи і в останніх роках (Хрущов! — ред.) ми багато зробили, щоб зменшити любов селян до землі. Ні для кого не є таємницею, що... селянин перестав жаліти землю, залишає її, занедбує. І причина такого ненормального становища в тому, що в багатьох районах ця земля погано годує його, селянина, не за-

безпечує йому того рівня життя, якого можна досягнути, якщо покинути землю і перейти на роботу до міста...”

Міністер фінансів СРСР Гарбузов, також очевидно затуплюючи різючість фактів, стверджував:

„Основні виробничі фонди в сільському господарстві Советського Союзу на одного середньорічного робітника у 1963 році становили 2.000 рублів, а в ЗДА — 10.000 рублів, тобто в п'ять разів більше. На 1.000 гектарів ріллі в ЗДА було більше, як в СРСР, тракторів — майже в чотири рази і зернозбиральних комбайнів на 1.000 гектарів — у 3.7 раза. Число вантажних машин у ЗДА в три з лишком рази вище, як в СРСР, хоч відомо, що в Советському Союзі рілня площа куди більша”.

Такі признання вперше можна було почути з уст найбільш компетентної в цих справах особи з кремлівської трибуни.

На березневому пленумі, як відомо, прийнято ряд рішень і постанов, що мали направити шкоду, заподіяну внаслідок „ігнорування вимог економічних законів розвитку соціалістичного сільського господарства і принципів поєднання суспільних та особистих інтересів, матеріальної заінтересованості” колгоспників. Прізвища Хрущова, що ті закони ігнорував, проявляючи „волютаризм” у керівництві — не згадувалось.

Які рішення прийняв березневий пленум

З тих численних постанов треба пригадати рішення: „підвести під сільське господарство міцну економічну основу”, асигнувати на цю ціль 71 мільярд рублів; підвищити ціни на закуповане державою в колгоспах збіжжя (Брежнєв признався, що до 1965 року ті ціни не покривали навіть витрат на вирощування збіжжя); обнизити пляни державних закупівель у колгоспах і радгоспах з 4 мільярдів пудів до 3.400 мільйонів; скасувати деякі обмеження щодо присадибних ділянок і худоби, що є в особистому користуванні колгоспників, робітників і службовців.

Ну, і для заохочування „передових людей” села вирішено вернутися до „чудових, але, на жаль, призабутих методів” нагороджування орденами, медалями та почесними грамотами.

А щоб почути у всіх тих, порушених на пленумі, питаннях „голос народу”, ухвалено в найближчому часі скликати Всесоюзний з'їзд колгоспників, який мав би до того ж прийняти новий статут сільськогосподарських артілей.

Після березневого пленуму, як згадано, минув рік.

Надії на соцзмагання

З офіційних повідомлень, із фальшованої статистики та дописів у газетах „власних кореспондентів” годі встановити дійсний стан сільського господарства на Україні під теперішній час, але треба думати, що загальний його об'єм раз мало змінився за останній рік.

На „великій раді буряководів України”, як помпезно названо з'їзд партійного проводу, колгоспних голів та агрономів бурякосійних районів, що відбувся в першій половині січня цього року в Києві, міністер сільського господарства УРСР П. Дорошенко, згідно з сталінськими на такого роду з'їздах традиціями, говорив про перевиконання плану, про соцзмагання, ентузіазм колгоспників і т. д. Вирощування цукрових буряків займає важливе місце в економіці України: з 11.000 колгоспів і радгоспів 8.000 плекають цю культуру, і у виробництві цукру Україна стоїть в СРСР на першому місці. Однак, і в цій важливій ділянці, як змушений був признатися міністер П. Дорошенко, „в окремих районах ще низька культура землеробства, повільно вводиться сівозміни, не повністю використовується виділені мінеральні добрива, мало вноситься в ґрунт і органічних добрив, до того ж якість їх низька”.

Хто в цьому винен? Знов же таки, як за Сталіна і Хрущова, винні „низовики” — бюрократи з районних та обласних сільськогосподарських органів, агрономи, голови колгоспів і... несприятливі умовини погоди. Винна — невістка...

З доповіді міністра Дорошенка виходить далі, що й після березневого пленуму в „ряді районів” і досі „не розроблено ефективних заходів для забезпечення високих і сталих урожаїв цукрових буряків”, все ще бракує машин і механізмів, не завершено навіть комплектування бурякових ланок по колгоспах, не закріплено за ними площ, а „особливе занепокоєння” ви-

кликає незадовільна заготівля місцевих добрив. Отже — вся надія на „соціалістичне змагання за гідну зустріч 22-го з'їзду КПСС”!

1-го лютого ц. р. в Києві скликано „республіканську нараду працівників сільського господарства” — голів колгоспів і директорів радгоспів, секретарів райкомів та обкомів партії, редакторів місцевих газет — всього біля 10.000 бюрократів. На порядку денному нарад стояло питання „виконання і перевиконання” плянів першого року нової п'ятирічки в сільському господарстві. Звітну доповідь виголосив секретар ЦК КПУ України П. Шелест.

Поминаючи пропагандивні, подекуди позбавлені логіки і змісту, фрази, він ствердив, що в минулому році кращих наслідків у вирощуванні збіжжя добилися лише дві області — Черкаська і Київська. Однак, признався Шелест, „досягнутий в Україні рівень виробництва зерна ще не задовольняє зростаючих потреб народного господарства... не можна далі миритися з відставанням у виробництві картоплі... потреби населення в городовині ще повністю не задовольняються, особливо взимку та ранньою весною... кормова база продовжує відставати від потреб тваринництва і також відстає механізація та електрифікація сільськогосподарського виробництва...” Одним словом: відставання на всьому фронті.

Секретар ЦК КПУ України змушений був також ствердити, що деяке поліпшення у постачанні населенню городовини, молока і м'яса треба завдячувати „усуненню необґрунтованих обмежень в утримуванні худоби в допоміжних господарствах колгоспників, робітників та службовців”, отже завдячувати не колгоспній системі, а — приватному секторові народної економіки, який довгими роками рятує соціалістичне сільське господарство від катастрофи.

І знов таки надії на вихід із затьяжної, безвиглядної кризи покладає секретар ЦК на... соцзмагання, яке, мовляв, „все ширше розгортається по селах”. І хто йому повірить?

Облудність московської маріонетки в особі Шелеста схоплюється в такій його лицемірній фразі: „Наша мати-земля щедра тільки для тих, хто її безмежно любить, хто проявляє до неї велику повсякденну і дбайливу турботу”.

Новий колгоспний статут

Згідно з рішенням березневого пленуму ЦК КПСС створено окрему комісію, яка має укласти проєкт нового статуту сільськогосподарської артілі — колгоспу. Цей статут, що замінить попередній, 20-літньої давности, в 1966 році буде переданий на „затвердження” Всесоюзному з'їздові колгоспників.

Сподіватися якихось радикальних змін у новому статуті, звичайно, не приходиться. Колгоспну систему, цю антинародню кріпосницьку форму сільського господарства, наслідники Леніна-Сталіна-Хрущова стараються затримати в її основі непорушеною. Рятувати її намагаються вони скороспілими, недоробленими концепціями, частковими реформами, малоефективними інъекціями і — пропагандою остогидлих, скомпромітованих самим життям гасел. Заради селянства, заради поневолених комунізмом народів панівна в СРСР партія своїх догм не зречеться, бо це було б рівнозначним із її самозреченням.

Щождо самого статуту, то ніколи за весь час існування колгоспів він фактично не зобов'язував місцевий партійний провід: голів колгоспів, цих справді управителів державних маєтків-ляндвірстшафтів, колгоспники не вибирають, а призначають їх у райкомі партії з емеритованих капітанів та полковників, з міських партійних чиновників, що не вив'язалися зі своїх обов'язків — з людей, які нічого спільного з сільським господарством не мають. Та кож ніколи не оглядались райкоми на колгоспний статут, вирішуючи його основні справи — в плянуванні господарства, в розподілі продуктів, у визначенні висоти оплати за трудовий день...

Характеристичним для відношення партії до селянства є склад новоствореної статуткової комісії. З 149 її членів лише 14 мають українські прізвища, 88 — високі партійні бюрократи (секретарі ЦК партій союзних республік, міністри сільського господарства і заступники голів рад міністрів, члени президій верховних рад, голови виконкомів і секретарі обкомів партії), 43 — голови колгоспів, 7 — науковці, 2 — редактори газет, 2 — агрономи, 6 — колгоспні бухгалтери, бригадири та ланкові, 1 — тракторист і — ні одного колгоспника. Буквально ні одного рядового колгоспника, для якого укладається

Леонід Народовий

МОНОЛОГ ХЛІБОРОБА

Круто востаю в роздум —
Стверджую степену вроду,
Стверджую руки і розум —
Вічне добро народу.
Стверджую лет бджолиний,
Визрілий цвіт калини,
Житнього поли скорину,
Чистих джерел краплину.
Стверджую зоряність неба,
Сливи, дощами вмиті,
Ще — вогню потребу
Щастя людського в світі.
Щоб перед сонячним людством
Жаден з віків не кліпав —
Стверджую хліба кусень
И сонця шматок до хліба.

Кив, 1966.

Правительство гужинців розпоряджається на території колишньої української республіки нагезе в завойованій свіжо країні, висмоктує останні сили, висмикує літших борців, здирає останній гріш з бідного народу. Урядовці з гужинців обсіли Україну і зневажають той люд, коштом якого годуються. Непокірливі тубільці погорджуються невимовно, а небезпезні з них засилаються на Сибір.

*М. Міхновський
„Самостійна Україна”*

новий статут, ні одного з тих, хто „віками борювся за землю і бувало навіть віддавав за неї життя”...

**

Із листів, які доходять „з того боку”, з вірогідних інформацій, які допливають іншими каналами, а почасти і з самої ж таки советської преси виходить, що, не зважаючи на деякі полегші щодо утримування власної худоби і присадибних ділянок, матеріальне становище основної маси селянства на Україні протягом того року, що минув після березневого пленуму, де в чому навіть погіршало. Бо кожна чергова реконструкція, кожна реформа колгоспної системи неминує вдаряє по рядовому колгоспникові.

Богдан Коринт

ЯКИЙ БУДЕ НАСТУПНИЙ КРОК МОСКВИ?

У першій половині минулого століття в Галичині єдиною українською суспільною верствою, яку можна було зараховувати до інтелігенції, були наші священики. Поза ними були ще нечисленні вчителі та урядовці, розсіяні по всіх закутинах краю. Економічне й адміністративне життя було в руках поляків та австрійських німців або чехів. Народні школи були німецькі або польські, і тільки після появи конституції почали вчити також „руського язика”. Не дивно, що про будь-яку національну свідомість не могло бути й мови.

З'їзд Руських Учених 1848 року з його вимогами засіяв національне зерно тільки серед одиниць. Опинившись перед труднощами і під впливом московської пропаганди, наші інтелігенти приходили до висновку, що всякі змагання розбуркати національну свідомість в народі є утопією, і перекидалися у москвофільський табір.

Це викликало спротив серед молоді, переважно гімназійної, яка почала організуватися у таємних гуртках. Але це була крапля в морі. Смерть Шевченка не справила в Галичині ніякого враження.

Однак, коли появилася перший друкований журнал, серед передової частини молоді зродився ентузіазм: „Настав і для нас час!” І тоді пролунало слово Пантелеймона Куліша: „Доки прогресу в науці і літературі не зробимо, нацією не будемо!”

1867-го року українська молодь в Галичині побачила першого „Кобзаря”. В той час повстали вже студентські таємні „громади” за зразком київської громади Антоновича, почали появлятися перші друковані збірники літературного характеру. Учні середніх шкіл запізнавалися з творами Марка Вовчка, Котляревського, Квітки і поширювали їх у відписах. Розгорілась боротьба з московськими впливами, боротьба за українську духовність.

Пропагандивна акція Москви підсилалась: до визначних українських діячів приходили запрошення на вигідні посади в Росії, для здібних молодих людей пропозиції дарових студій у московських університетах. У зв'язку з тим почалася дискусія у галицьких виданнях. Рі-

вень її був не високий, і це відмітив Куліш у листі до В. Барвінського: „Лаяти всяка баба потрафить, до того не треба ні освіти, ні розуму. Пора вже це покинути! Науково!”

Але, приглядаючись національному відродженню, Куліш писав: „На кожному місці благослови душе моя Господа! Чи я буду в Петербурзі чи в Нью Йорку, Галичина завжди буде для мене Галичиною!” А з приводу боротьби партій він зазначав: „Усього півтора чоловіка нації, і ті в незгоді. Прикмета антицивілізації, бо культура виробляє єдність мислі і задуму!”

1868 року відбулася у Львові перша шевченківська академія: промови про Шевченка і концертна частина програми у кімнаті, в якій ледве могло вміститися п'ятдесят людей. В той час середні школи перетворено з німецьких на польські.

Впродовж наступних років український рух то зростав, то занепадав. Ентузіазм уступав песимізму, і часто стояли тогочасні русини безрадними проти національних противників, втрачаючи охоту боротися.

1912-го року появляються спомини В. Барвінського, невтомного борця і патріота. Починає виходити „Діло”. Національне життя розвивається, але зрозуміння його суті в масах ще не існує.

А два роки пізніше вибухає війна, і, наче з-під землі, виринає військо — Українські Січові Стрільці. Ще три роки — революція в царській Росії і постання Української Держави.

Я був тоді малим хлопцем. Побіч нас, у судстві, жив учитель-„русин”, одружений з полькою. Два його сини кінчали польську гімназію. Одного дня прибіг до нас схвильований: обидва його сини вступили до усусусів! Він не міг цього зрозуміти. Щоб хоч раз згадали, що вони — русини! А тут нагло в рядах українського війська. Їхня мати втратила мову. Коли сини відїхали, прибіг учитель до нас: „Ось що я знайшов у них між книжками!” — твори Шевченка, львівське видання 1867 року!

**

Українські галицькі мистці не знаходили ніяких можливостей жити серед рідної суспільності. В загальній opinii мистці, літератори,

актори були ніби суспільними покидьками. Навіть учителі не втішалися пошаною: казали ж молодикові, бажаючи йому по заслугі, чи ні, злої долі: „Абись чужі діти вчив!”

В таких умовах мистці мусіли віддавати свій труд і талант німцям або полякам. Юліян Косак (1824-1899) став відомим польським малярем, Теодор Яхимович (1800-1870) — декоратором віденської опери, Рафаїл Гадзевич (1803-1886), покінчивши академії у Дрездені, Парижі та Фльоренції — професором малярства в Москві, пізніше у Варшаві. Це — лише три приклади з багатьох.

Підпорою для малярів були наші священики. Тому в ХІХ столітті розвивалося у нас церковне малярство, а на жанрове не було збуту. Корнило Устиянович (1839-1903) писав з огірченням: „Півсотні церков має мої ікони, п'ятнадцять мої іконостаси, одинадцять стінописи, в сімох лишив я, крім декоративних картин, вартісні твори мистецтва... І тих сорок років праці не принесли мені ні грошей, ні слави, так само, як моя письменницька діяльність не дочекалася заслуженого признання. Був я і згину загальновідомим, але ніким не поважаним, не любленим щиріше... Зійду так із цього світу, хоч видиться мені, що так не повинно бути...”

Микола Голубець у своїй статті „Сто літ галицького малярства” писав, що не один галицький маляр, присвятивши свій талант рідному народові, кидав свої твори „в ідеальну порожнечу, у безодню, яка навіть не давала відгону”. Не диво, що ці творці української культури вмирили передчасно або коротали свій вік у притулках для бездомних, як Теофіл Копистинський (1844-1916).

Проте, мистці не піддавалися. 1881-го року організується у Львові перша виставка „прихильників мистецтва”.

Молоді мистці ішли за новими течіями, і Юліян Панкевич, спираючись на національні прикмети мистецтва, намалював тоді Ісуса і Богородицю в українському народньому одязі. Це викликало бурю „у склянці води”. О. Кирило Селецький з цього приводу писав: „Через стільки століть на цілому Восточі драповано святих в поважний костюм, а тут беруться його проміняти за костюм Гринька або Параньки!” Мистець відповів:

„Українське національне мистецтво доходить до того, що творилося в Італії та інших культурних країнах. Воно хоче висловити себе своєю, рідною мовою. Я пішов свідомо тою дорогою... з переконанням, що сповняю святий обов'язок супроти нашої Церкви і рідного народу”.

Мистецькими критиками в Галичині перед першою світовою війною були переважно поляки, які ставилися до нашого відродженого мистецтва з презирством або з захопленням. Один рецензент писав: „Українці не мають щастя на малярів. Мистці, що вийшли з тієї нації, затерли сліди свого зв'язку з нею, а ті, що маніфестували цей зв'язок, згинули в сумерках заслуженого забуття”.

На думку цього рецензента, українські мистці повинні були піти на службу „культурним націям”, а не марнувати свій талант для „народу, який нацією не є і до культури ніякого зрозуміння не має”. А проте, наші нині забуті мистці і діячі культури причинилися своєю жертвою до того, що за один-два десятки років розвиток науки, мистецтва, літератури, музики пішов уперед милевими кроками.

**

Щоб зрозуміти становище мистецтва і літератури у червоній московській імперії, слід пригадати, що росіяни ніколи не мали й не мають зрозуміння до їх свободи. Мистець мусить своїм таланом, як урядовець, служити цареві чи партії, мусить стати конформістом.

Гоголь, живучи в затхлій московській атмосфері, писав: „Починаючи працю, я мусів здати собі справу з її мети, користі... я служу державі так, ніби маю посаду... Ніколи не покидала мене ідея служби”. („Вибрані місця із листування з друзями”).

Лев Толстой ненавидів європейське мистецтво і обстоював думку, що воно має служити державі, а держава повинна наказувати мистцям і вченим. В царській Росії ці „теорії” пропаговано у пресі і в журналах.

У комуністичній імперії вживають для цього поліційних засобів. І так скріплено совєтську літературу творами, що славлять комуністичне будівництво, так появився Лисенко із своїми „науковими” теоріями. З цієї причини зникали в сталінських чистках українські діячі культури-

ри, як елемент непевний і грізний для цілоти імперії.

Колись поляки писали, що українських мистців чекає „zasлужене” забуття за те, що вони присвячують свою творчість своїй нації, але вони перейшли б в історію, якби визнали над собою примат польськості. Те саме старалась і старається перевести Москва. Московські спеці від імперіальної пропаганди роками працюють над соціально-психологічними проблемами, переводять відповідні аналізи — і роблять відповідні висновки.

Відповідь еміграції спирається не на наукових принципах, а на інстинкті самозбереження. Ще може на внутрішній енергії, щоб досягнути мету, не зважаючи на натиск ворога. Союзниками Москви в нашому нутрі є апатія, байдужість, ледачість думки і, врешті, типово еміграційне духове заломання, яке обдурює себе рештками псевдопатріотизму, шукаючи культурних позитивів і осягів у диктованій Москвою культурі поневоленої України. Так появилися у нас люди, що захоплюються советськими журналами, не добачають русифікації та спротиву нації, похваляють мізерну продукцію псевдопоетів та псевдомистців, які сліпо йдуть за наказами Москви.

Імперіальне керівництво має з театрами не абиякий клопіт. Театр — один з найкращих засобів пропаганди, кращий, як література, бо зі сцени лунає живе слово і до слухача промовляють живі люди. Тому стільки уваги присвячують театрові у московській імперії. Однак, основною проблемою є там головний герой драми.

За Сталіна панував на сцені і в літературі позитивний герой, який поборював усіх ворогів, від „буржуазних націоналістів” до „ватиканських шпигів” включно. Його завданням було доводити непомильність партії. Але після смерті „вождя” такий герой став несприйнятливим навіть для членів партії. Почалася „відлига”, і наступним героєм стала маленька постать громадянина, яка при всій своїй скромності може стати корисною для держави. Цей герой скорозник, не виправдавши свого існування. Тоді винайдено іншого: позитивна мала людина і злий начальник. Вона сумлінно працює і намагається направити свого злого начальника. Для партії і цей тип не приніс належної користі. На його місце прийшов „практичний герой”, як

ще одна спроба достосувати театр та літературу до імперії і як ще дальша фаза „відлиги” для наївних людей Заходу. Кожну помилку в партійному керівництві, кожну дірку в економіці латав цей практичний герой. Але й він не встоявся довго, бо прозрадив приховані наміри партії. Виявилось, що доярки та колгоспні бригадири не притягають публіки. І у висліді появилися інтелектуальний герой, дні якого також пороховані.

Публіка має досить усіх тих придуманих персонажів, театри грозять повним провалом. Єдиним виходом було б дозволити випустити на сцену живу людину з її дійсним життям, труднощами і радощами, людину, яка є героєм театрів Заходу. Московських театральних спеців огорнула нервозність. Що робити? І поки придумали щось нове, в сателітних державах уже появилися театр, схожий на західний.

Україна в системі СРСР зведена на рівень провінції, і тому ідеальним станом для неї Москва визначила зразок з-перед ста років. І тому нагінка на молодих поетів і малярів, які прагнуть до нового.

В Україні йде боротьба за культуру, і в тій боротьбі ми маємо обов'язок взяти якнайактивнішу участь. До цього маємо засоби. Приїжджають до нас режимні поети і мистці з України, але ми віддаймо честь тим, яких до нас не пускають.

**
*

Мета імперіальної політики створити в Україні тип плебейського споживача культури. Плебеїзація культури полягає в зашцепленні народів смаків напівінтелегентного міщанства Росії кінця XIX століття. Це можуть бути люди різного покроя, в різних країнах світу: капіталісти і партійні вожді, люди з дипломами, отже професіонали, врешті велика частина населення без освіти. Вони легко сприймають соцреалізм, про що московські спеці знали давно, прищеплюючи масі російський реалізм XIX століття.

У той час, як в країнах Заходу мистець має свободу діяння, і успіх нових стилів залежить від вільної гри сил, отже незалежної думки, інтелекту та джерел минулих століть, в московській імперії труднощі диктаторів полягають у тому, яку найдоцільнішу форму і стиль знайти для найсильнішого впливу на населення. А це

М. Чирівський

ГОСПОДАРСЬКІ МОТИВИ В МОСКОВСЬКОМУ ІМПЕРІАЛІЗМІ

Історичними фактами не важко доказати, що від самих початків росту московської імперії економічні мотиви були його основним, хоч не єдиним, стимулом. В загарбницьких агресіях Ростова, Суздаля, Москви і Петербургу індивідуальні амбіції князів і царів, вроджений гін росту чужим коштом, місійна наполегливість московського православ'я, ідея Москви — „третього Риму”, кличі панславізму і нарешті „комуністичного братерства” — посилювали імперіалістичну лихоманку москвинів-росіян. Однак, аналіза усіх цих фактів перейшла б межі журнальної статті, і тому приходиться обмежитись розглядом тільки господарського підґрунтя імперіалістичного росту Росії.

Уже в передісторичній давнині господарські моменти глибоко впливали на формування психіки слов'янсько-угрофінського етнічного ступу, що замешкував північний закут Східної Європи. Недостача природних ресурсів, багна, брак урожайної землі, суворий клімат — все це робило проблему екзистенції людської спільноти на тих теренах дуже важкою. В таких умовах відбувався процес злиття північносло-

в'янського елемента із угрофінськими засобами повільного вимішування і комерційно-господарського обміну.

Однак, мирного економічного процесу було замало, і його доповнювано розбоями, підбоями та експлуатацією підбитих сусідів. Грабіж став складовою частиною побуту цього етнічного ступу, і ця його прикмета згодом щораз більше потужніла.

Сусіди Ростова, Суздаля, а пізніше й Москви були відносно заможні. Новгород Великий економічно розвинувся внаслідок жвавої міжнародної торгівлі, дрібні держави Надволжя також багатіли, торгуючи з сусідніми країнами, а Україна стала на правду молоком і медом текучим краєм, мавши надзвичайно родючі землі і широко розвинені торговельні зв'язки із Центральною та Південною Європою, Близьким Сходом, а то й Центральною Азією.

Грабіжницька політика стала прикметною для князів Ростова, Володимира і Суздаля ще у передмонгольські часи існування майбутнього російського народу. Монгольська навала на країни Східної Європи глибоко вплинула на

населення повинно мати плебейський смак, щоб було найбільш податливим владі.

Проти такого натиску з успіхом діє культура на праця, вільна від наказів. Культура народу — це потуга, яка вдержує його духову самостійність, його зв'язок із предками, його стиль життя, окремінність. Культурні чинники — найбільш невхопні для ворога, вони не піддаються наказам і є підставою майбутнього життя народу.

Московські провідні чинники добре знають, що фальшування і заборони в ділянці культури діють дуже короткий час. Захоплення мас також короткотривале і легко може обернутися в протилу сторону. Врешті вони знають, що маса не думає і часто піддається фальшивим постулатам.

Москва в нинішній ситуації не може знайти успішного шляху для мистецтва і науки в границях своєї імперії. На це вказує згадане вище пошукування героїв сценічних і літератур-

них творів. В цьому шуканні придумали в Москві зброю проти емігрантських діячів культури: впливати на їх сентимент, діяти серед тих, що обважніли, зневірилися і вже нічого не шукають, нічого не вирішують, у ніщо не вірять.

Наступ на українську культуру мусить бути відбитий. Не є це завданням понад сили, бо засоби окупанта примітивні. Потрібна передусім активність наших культурних працівників. Маємо на еміграції здоровий народ, маємо здорові творчі сили. Проте, треба постійно бути насторожі: який буде наступний крок Москви? Не забуваймо, якою безоглядною є психіка московських політиків. Ось слова Лева Толстого в листі з 14 листопада 1865 р.:

„Мені байдуже, чи хто утискає поляків, чи хто анектує Шлезвіг-Гольштайн. Адже й різники забивають биків, яких ми їмо, і я не зобов'язаний оскаржувати їх або співчувати бикам”.

психіку москвинів, бо, поперше, психіка татар-монголів також була наставлена на воєнні підбої, а полювання, риболовля і скотарство були головним їх заняттям. Щоправда, ті питомі риси вже раніше закоренились були у вдачі москвинів через їх споріднення із угрофінами, але монгольське 250-річне панування тільки поглибило їх і посилило.

Екстенсивне господарювання, безконечні війни, підбої і експлуатація поневолених, а при тому почуття вищости супроти інших народів і, як наслідок цього, ідея месіанізму, що оправдувала агресії, витворили поняття москалізму, що став рушійною силою в будові московської імперії.

Російська економіка від самих її початків визначалася примітивністю і низькою продуктивністю. Аж по кінець XIX стол. в російському сільському господарстві не вживалось модерного знаряддя і не застосовувалось штучних погноїв. Тільки завдяки визискуванню України, Донсько-Надволзького обширу і південного Сибіру Росія не тільки не терпіла недостачі хліба, але навіть могла його експортувати.

У большевицьких часах, коли знищено вільне селянство і запроваджено колгоспну систему, видайність рільництва в СРСР катастрофічно підупала. В роках 1963-65 советський уряд змушений був навіть закуповувати збіжжя за кордоном. При цьому треба згадати, що СРСР має найбільшу в світі посівну площу.

Переконливим доказом низької продуктивності сільського господарства Росії в історичному відношенні є факт, що в 1900-му році видайність у вирощуванні пшениці на одного робітника на річній базі становила 2.2 тонни, тоді як у США вона виносила вже 20.6 тонни. А нині в СРСР понад 40% робітної сили працює у сільському господарстві, і советський уряд мусить імпортувати хліб, тоді як в Америці тільки 6% робітної сили продукує стільки збіжжя, що уряд не знає, що з ним робити.

Не інакше склалися справи і в московській промисловості. Хоч Петро I і Катерина II, намагаючись розбудувати індустрію, заохочували приватну ініціативу, дійсний ріст промисловости почався там щойно наприкінці XIX стол.

Промисловість вимагає інтенсивної праці, а це суперечить вродженим прикметам москалів. До того ж державний деспотизм і нерівноправність громадянства не дали можливості Росії індустріалізуватися, хоч і мала вона для цього доволі ресурсів. Росія осталася далеко позаду Західної Європи, бо царат волів примітивне сільське господарство і експлуатацією колоній, як перехід на рейки економічної інтенсивности.

Большевики енергійно взялися до індустріалізації, і, у висліді руїни сільського господарства, коштом низького життєвого стандарту, занедбання житлового будівництва і транспорту, добилися поважних успіхів у розбудові важкої промисловости. Але хронічно порушений баланс між різними ділянками економіки спричинив заломання народнього господарства, безробіття та інфляцію. В реакції на це у советській економіці проявилися останнім часом т. зв. ліберманістичні тенденції, що є своєрідним доказом неефективности колективістичної системи.

Глибокі труднощі екстенсивної економічної системи царської Росії приводили до щораз інтенсивнішого визискування підбитих країн, а недомагання колективізму в советській імперії привели до ще більшого поневолення тих народів, що своєю працею мусять зміцнювати тирана.

У висліді другої світової війни Москва поширила свою політичну й економічну контролю на т. зв. сателітні країни, підсилюючи їхніми ресурсами свою агресію і колоніалізм.

Слабо розвинена економіка спонукала московських князів до торгівлі із Україною, Новгородом, Литвою, Польщею, Західною Європою і Азією. Але вроджене москвинам недовір'я до чужинців перешкоджало москвинам в успішному розвитку міжнародної торгівлі. Протекційні тенденції, дискримінація економічних інтересів чужинців, фаворизування своїх і поліційні засоби правління обнижували сподівану корисність міжнародної співпраці для московської економіки. І тому й тут на перше місце вийшли імперіялістичні нахили Москви, яка, не дочекавшись сподіваних наслідків розгорненої господарської співпраці з іншими країнами, попросту загарбувала сусідні землі. Зрештою, пошанування чужих інтересів і партнерство на засадах рівности було цілковито не-

згідне із монгольсько-московською традицією. Краще було назвати чуже своїм.

Коли ж Москві не вдавалося захопити чуже, тоді вона вдавалася до всіляких засобів, щоб міжнародню торгівлю допасувати виключно до своїх інтересів. Проречистим виявом цього є створення в 1949 р. т. зв. Комекон'у, тобто спільного ринку ССРСР і східноєвропейських сателітів, спертого на договорі про взаємну економічну допомогу. Назва Комекон'у розбігається із суттю договору, що служить передусім для розбудови економіки московсько-більшевицької імперії.

Проф. Ебенстін з Принстонського університету, характеризуючи „співпрацю” у рямах цього „соціалістичного” спільного ринку, наводить такий анекдот: Питаються польського робітника, як виглядає торгівля Польщі з ССРСР. Робітник відповідає: „Знаменито! Польща дає Москві вугілля, а Москва забирає собі від Польщі збіжжя”. Другий анекдот: Питають про Комекон мадяра. Він відповідає: „Ми вантажимо вагони своєю пшеницею в Будапешті, а москалі допомагають нам її розвантажувати у Москві”.

Отже, в дійсності метою Комекон'у було цілковите узалежнення сателітних країн від ССРСР в економічному відношенні. Провал совєтської економіки в останніх роках і зростаюче тертя з червоним Китаєм в дечому послабили натиск Москви супроти східноєвропейських сателітів, але вона напевно старатиметься свої впливи повернути при першій же нагоді.

Економічно мотивована експансія Москви ішла у напрямі Балтійського моря, України і Донсько-Надволзьких земель; в напрямі Чорного і Середземного морів, Кавказу і Близького Сходу, а згодом і Індії; в напрямі Сибіру і Далекого Сходу, Азії, Америки і Китаю.

Тиск Москви в напрямі Балтійського моря спричинив свого часу її агресію у Великому Новгороді, на Білій Русі, в Литві, Латвії, Естонії і Фінляндії. Москва хотіла відкрити собі „вікно в Європу”, щоб зблизитися до Заходу економічно і культурно. Численні війни точилися на цьому терені, аж нарешті т. зв. Північна війна дозволила Петрові I здійснити свою і своїх попередників мрію. Раз добившись до Балтійського моря, Москва царська, а потім большевицька намагалася це „вікно” якнай-

більше поширити. Останнім їх успіхом у цьому напрямі була інкорпорація Кенігсбергу з частиною Східної Пруссії і загарбання деяких районів Фінляндії у висліді другої світової війни.

Україна приваблювала москвинів своїми природними багатствами та розвиненою торгівлею ще з часів князів Долгорукова і Боголюбського. Згодом бурхливий розвиток сільського господарства на Україні і ріст її промисловости в часах Гетьманщини привертала око Москви. Щоб загарбати її багатства і почали большевики наступ на молоду українську державу. На засіданні Ради Народних Комісарів у 1918 році ухвалено, що український хліб мусить піти на рятунок від голоду московського народу.

Багатством звірини і риби, широкими можливостями рільництва Донсько-Надволзьких степів мотивувався у великій мірі наступ Москви на ці терени. Але, з другого боку, їх підбій вважалося в Москві тільки за один з етапів в імперіялістичних плянах опанування багатств Близького Сходу і Індії. Там зударилися були російські інтереси з англійськими.

Другим крилом цього пляну було захоплення Царгороду, який мав скріпити базу для наступу на Близький Схід і поширити можливості торгівлі із Західною Європою. А наступ на Румунію і Іран був подиктований бажанням захопити багаті джерела нафти.

Плян підбою Індії зродився був у голові Петра I, а реалізувати його пробували Павло I, Микола I і два Алексантри. Індія вважалася країною казкових багатств, і Москві важко було погодитися з думкою, що належать вони не їй, а комусь іншому.

Імперіялістична політика Москви в басейні Каспійського моря і в Центральній Азії також була мотивована гоном до Індії через захоплення Хіви, Бухари і Коканди, через опанування Афганістану.

Лісові і хутряні багатства Сибіру, можливості розвитку промислової продукції і торговельного контакту із Китаєм мотивували імперіялістичну агресію Москви на сході. Підбій Сибіру, Далекого Сходу та Центральної Азії переводилося подеколи налівприватними групами людей, часто в грабіжницьких навіть цілях і під покришкою служби „царю і отечеству”.

Ледве чи зміною суспільно-політичної системи в Росії можна буде змінити дух її політики.

Дев Шанковський

ВІДОМІ ТРАГЕДІЇ В СИНЕВІДСЬКОМУ ВИЖНЬОМУ

У творі визначного австро-німецького письменника Карла Крауса „Останній день людства“*) є згадка про 11 синевідських селян, що їх у 1915 році поляк, капітан-авіатор австро-угорської армії, д-р Станіслав Затурський, пригукнув до смертної кари під замком шпиталюства на користь московської армії. Пізніше встановлено поз всяким сумнівом, що синевідські селяни були невинні і що вони впади жертвою польського садиста в пісарсько-королівській уніформі, який ту уніформу використовував для того, щоб на шибеницях „ліквідувати“ українці.

Затурський так любив цю свою „роботу“, що завжди, особисто, був прийнятний при виконуванні вироків, при чому не цурався тортур. У Синевідському, наприклад, він доручив вшити селян по одному, з перерами, при чому аранжувала виконання виroku так, що насамперед пошла вміли читати й писати.

Твір письменника Карла Крауса, що є великою своєю розмірами трагедією з прологом та епілогом (в театрі її можна було б поставити хіба за 10 вечорів), є могутнім обвинуваченням австро-угорського режиму в роки останньої війни Австро-Угорської монархії, написаним в сардонічному стилі і вважається найвизначнішим твором цього великого австрійського письменника жидівського роду.

Одна сцена цієї п'ятської трагедії (акт IV, сцена 30-та, стор. 511 і далі) присвячується трагедії нещасливо повисених українських селян у Синевідському, при чому автор змальовує її на підставі документів з питань виробництва, виданої капітаном Затурським, прізвиськом Затурський та офіцерами — членами польового суду ведеться розмова, закінчення якої подаємо дослівно в перекладі на українську мову.

Затурський: ... найцікавіший випадок трапився мені в Мукачеві, ще восени 1914 року —

*) Die letzten Tage der Menschheit, Koeseel Verlag, München, 1957.

визначила імперіалістичні тенденції царату, а російський імперіалізм у високій мірі зміцнили й поширили.

Економічні інтереси спричинили конфлікт Москви із Ленінградом, у висліді якого китайці втратили Надамурські землі і Зелений Клин.

Большевикам пощастило піти ще далі, як про це будували мрії царі. По друкі світові війни московські впливи поширилися на Корею, Китай і Індю-Китай. І хоч тепер Ленінград стоїть у затяжкомому „ідеологічному“ конфлікті з Москвою, це не перекреслює факту глибокої московсько-большевіцької пенетрації в Азії.

Ще в XVII стол. Москва започаткувала свою колоніальну політику на американському континенті, куди приваблювали її необмежені можливості риболовства, добування хутер і торгівлі на Алясці, Алеутських островах та на суцільних морях. Наприкінці XVIII стол. Катерина II носилася навіть з думкою створити російську воєнно-торговельну базу на Карібському морі як випадний пост для задоволення своїх колоніальних апетитів у Західній гемісфері. Десь аж до 1820-их років виявляла Москва атресивність на американському континенті.

Згодом через т. зв. Російсько-Американську Торговельну Компанію російський уряд приловчався до опанування Каліфорнії і Гавайських островів, щоб зосередити у своїх руках торгівлю у північній зоні Північної Атлантичної організації і торговельний талант англосаксів примусив Петербург до відступу, який скінчився в 1867 р. продажем Аляски США.

Після большевіцького перевороту у жовтні 1917 року економічна доктрина марксистського колективізму, чи пак комунізму стала основою змартування у поширенні московського імперіалізму. Так на місце клича „збирання всіх руських земель“, на місце місіяності московських православ'я та панславізму вдалася Московська доктрина комунізму, щоб під її плашем ширити своє панування. І тільки ція доктрина може вона завдачувати свої успіхи в Африці, Південній Америці і в інших частинах земної кулі. Тому не дивно, що економічна інтерпретація історії людської спільноти за марксистськими тезами так скоро і легко прийнялася серед росіян, де матеріалізм придушує всілякі духовні цінності.

тоді я ще був справді душею й тілом відданий цій роботі. Там були три галицькі втікачі, священик Роман Березовський, якийсь Лев Кобилянський та Семен Жаб'як. Звичайно, я всіх їх присудив до смертної кари. (Кравс описує словами Загурського правдиву подію — Л. Ш.).

II Офіцер: Ну, чи й тоді ти так гарно аранжував вішання за чергою, як тепер?

Загурський: Ні, вони всі вмiли читати й писати, а крім цього всі однаково були винні, або, якщо докладно брати справу, всі вони були невинні.

I Офіцер: Невинні, як же це так?

Загурський: Отож, це й найцікавіше! Їхню справу перевіряв військовий суд у Стрию і встановив, що вони були невинні.

Офіцери: От тобі й пех!

Загурський (сміючись): Чому? Це Українська Національна Рада поскаржилась на мене в Головній Кватирі. Можете собі уявити!

I Офіцер: Ах так, в якому ступні був ти тоді?

Загурський: Оберляйтенанта.

I Офіцер: А коли ти став капітаном?

Загурський: Як виявилось, що вони були невинні!

II Офіцер: Думаєш, що твій аванс мав якийсь до цього відношення, що вони хотіли дати тобі щось ніби сатисфакцію?

Загурський: Ні, цього твердити не можу, такими чулими вони в Головній Кватирі не є. Але цією скаргою звернули там на мене увагу, і вони побачили, яка з мене робітна сила, ще й до того, коли на одного з нас скаржиться така підла нація. Зрозумій, що русин може нам пошкодити не своєю скаргою, але найбільше тим, що він ще живе.

III Офіцер: Хіба справді думаєш, що ці одинадцять, що їх сьогодні засуджено — теж невинні? Аджеж, коли брати справу докладно, виявилось тільки...

Загурський: ... що вони є русинами, і цього вистачає! Але вже перша година, треба йти до менажі...

Ми лише тоді буваємо цілковито задоволені з враження від мистецького твору, коли він залишає по собі щось таке, чого, попри все напруження думки, не можемо довести до повної ясности.

Шопенгауер

ПОДІЇ ВЕЛИКІ І МАЛЕНЬКІ

НОТАТКИ НА МАРГІНЕСАХ

Русифікація в новій п'ятирічці

У проєкті директив підготовлюваного 23-го з'їзду компартії ССРСР в справі нової п'ятирічки (1966-1970 рр.), в розділі „Головні завдання розвитку народного господарства” зазначено: „Переглянути заходи для зближення рівнів життя сільського і міського населення, переборюючи соціально-економічні та культурно-побутові різниці між містом і селом; ще більше зміцнювати союз робітничої кляси і селянства, єдність всього совєтського народу” („Правда” з 20 лютого ц. р.).

З цієї директиви виразно видно запланований у новій п'ятирічці дальший русифікаційний натиск на Україну.

Москва тішиться

Редактор московських „Известий” з 15 лютого ц. р., обговорюючи рішення Ватиканського Собору, пише: „Діалог комуністів і віруючих трудящих (!?) іде, він міцнішає і розвивається, в тому числі в традиційно-католицьких країнах, таких, як Італія, Еспанія. За розв'язанням насущних завдань і потреб сучасна людина вдається до сил земних, а не небесних. Співпраця скріплюється єдністю інтересів усіх верств трудящих в їх боротьбі за свої права. В цих умовах вимоги нових хрестоносних походів проти комунізму звучать лише злобними заклинаннями”.

Ось для чого потрібний комуністам цей „діалог”: приспати, спаралізувати дух спротиву „віруючих трудящих”, щоб унеможливити будь-які нові хрестоносні походи, і опанувати їх в „безкровній революції”.

I один в полі воїн, чи — виконавець московських інструкцій

Антисовєтські виступи в Лондоні письменника Валерія Тарзіса, який прибув із Москви з совєтським пашпортом, щоб читати лекції в британських університетах, викликають загальне здивування і непевність щодо його дійсних замірів. Випущений з божевільні, Тарзіс жив у Москві і писав антисовєтські повісті, за які

одержував від закордонних видавництв поважні гонорари. Большевицький режим називає він „державним, поліційним фашизмом” і заповідає упадок його в найближчих роках.

Ще дивнішою виглядає ця постать на тлі недавнього судового процесу, в якому засуджено у Москві до тюремного ув'язнення письменників Синявського і Данієля, що також друкували за кордоном свої антирежимні повісті. Засудження цих двох письменників у „країні вільної творчости” викликало на Заході загальне обурення, навіть серед комуністів. Тільки „прогресисти” не відважуються забрати в цій справі голос.

Небезпека листів

Кожне непродумане слово в листі, висланому до рідних чи знайомих в Україну, може крити в собі небезпеку для людей, яким автор листа нічого, крім добра, не зичить. Нехай навіть надміру „одверті” листи з України не розв'язують язика тим, хто відповідає на них із блаженного американського затишку.

Варто звернути увагу ось на таке місце в кагебівському часописі „Вісті з України” (жовтень 1965 р.):

„... за океаном і донині націоналістичні борзописці називають учасників бандерівського підпілля „елітою нації”, „героями”, „захисниками” Вітчизни... Інколи вони, борзописці, навіть у листах до своїх рідних, які проживають на Україні, пускають крокодилячі сльози, зідхають за „славним минулим”, поговорюють, що, мовляв, пора повернути минуле в сучасність...”

Не даваймо ворогові ані найменшої зачіпки супроти наших рідних, знайомих.

Партійна пропаганда через клепсидри

Президія об'єднання українських письменників „Слово” неfortunно вибрала для своєї партійної пропаганди клепсидру, надруковану в „Свободі” 15 лютого ц. р. з приводу смерті д-ра Миколи Шлемкевича. В тій клепсидрі сказано, що покійного проф. Шлемкевича „думки і висловлювання були голосом сумління всього чесного, шляхетного і людяного серед нашої патріотичної спільноти в екзилі”.

Отже, виходить, що всі українці в екзилі, що не поділяють висловлених пок. проф. Шлемке-

вичем думок, не чесні, не шляхетні і не людяні.

Поминаючи прикрий факт використання клепсидри в вузько партійних цілях, факт прилюдної образи переважаючої більшості українського патріотичного громадянства, запитуємо членів об'єднання „Слово”, чи всі вони підписалися б під таким ствердженням своєї партійної Президії?

Р. С.

З НОВИХ КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ

ЧОРНА МЕЛЯНХОЛІЯ ДВОХ БРАТІВ

Михайло Курах: „Перед брамою”, поезії, на чужині 1963, вступ, мистецьке оформлення та ілюстрації Івана Кураха, ст. 120.

Що така книжка появилася на українському книжковому ринку, — це підтверджує нашу відзивність на всі нові течії вільного світу і водночас засвідчує приналежність України й її народу до західної, а не східної, культури. При чому своїм переяскравленим екзистенціалізмом — щоправда, християнським — вона в дечому навіть перевершує подібні, західноєвропейські твори.

„Перед брамою” — це збірка понурих, безнадійно-сумовитих віршів, що майже всі говорять про смерть. Бо навіть у „Колисковій” (ст. 115) є серце, яке хтось „крас і складає в домовину”, а до коханої автор звертається з трагічним запитанням: „Чи прийдеши ти мене хоронити?” (119). Та й самі назви коротких, часом на один-два рядки, віршів дуже промовисті: „Стоїть кістяк в придворі храму” („Перед брамою”), „На звалищах”, „Одчай”, „Чорна тінь”, „Журба пришла”, „Чорні вірші”, „Прийшов до мене смуток” і т. ін. Навіть коли поет говорить про боротьбу, — в одній із кращих поезій „Шляхом боротьби” (72), то вона теж безнадійна:

Несли хрести залізні,
Край шляху пристали,
Задивились в синю даль —
Десь мами ридали...

Встали. Пішли дальше,
И слід гинув за ними.
Тільки... Тільки видніються
Хрести і могили.

Оце пригноблення не стимулює до бунту, до боротьби, до відплати. Поет здобувається щонайвище на добродушне, риторичне запитання: „Ну, а що ж їм квітки завинили?” в дворянському вірші „Потоптані квіти” (120). Це тим дивніше, що ці твори датовані 1914-20 рр. — щоправда, роками війни, алеж і молодечого віку автора, — коли в пізніших „З листів до неї” (111), які відбивають переживання в Казахстані, трапляються бадьоріші нотки. На жаль, вони чомусь нагадують оте відоме „жити стало краще, жити стало веселіше”, і тому важко повірити в їхню щирість. Уже ж бо якось більше прикметне М. Курахові оте:

Може скоро прийде розлука
І сліди по нас замете.
Може когось уб'є розлука,
Нині ж кохання хай живе! (114),

як оті вислови „подяки Казахстанові”:

До самої смерти його не забудем,
Бо він із нас зробив правдивих людей...
Із поклоном в дарі зложім цій країні,
Що нас научила праці й боротьби. (113).

Єдине пояснення оцієї несподіваної „бадьорости” могли б дати місце й час написання вірша, — на жаль, не позначені в книжці, — бо на іронію це не подобає і взагалі цим засобом М. Курах ніде не користується.

До тону й стилю поета Михайла Кураха незвичайно добре підходять ілюстрації, чи, властиво, репродукції картин маляра Івана Кураха. Такі ж бо як вірші, — понурі й сумні картини „Біженців” на обкладинці, чорного, зловіщого крука „На чужині”, поламаного придорожного хреста „На руїнах”, збомбленого „Лісу”, голодного „Возка” й, зокрема, „Скорбної матері” та „В німому болі”, що й справді воляють про помсту до неба за знущання над „Матір'ю й дитиною”. А далі пусті, мертві „Шляхи”, що нагадують графізми Я. Гніздовського, „Весну без квітів” десь у тундрі, і навіть невеселі, поламані „Соняшники”, — все це не тільки доповнює й ілюструє поезії брата Михайла, але й підкреслює їхню екзистенціальну безнадію.

Так, як картини Івана припали до смаку сучасним пацифістам на Заході мистецьким свідченням про жах війни, так і поезії Михайла, коли б їх виправити й перекласти, мабуть, мали б теж успіх серед ліберально-пацифістичних кол.

Українському читачеві вони говорять не про абстрактний, але про конкретний жах війни на українських землях. Шкода тільки, що Іван Курах, — здається з пієтизму до брата, — не дав чомусь зредагувати віршів та виправити мови. Книжка на тому тільки виграла б, бо не було б таких прикрих огріхів як „тутка” чи „стучить”, що таки разять на блискучому папері вибагливого видання.

Софія Наумовиц

„НАРЕЧЕНИЙ” ОКСАНИ КЕРЧ

Тлом цієї повісті*) є драматичний конфлікт генерації, дитячі й молодечі роки якої пропливали в періоді між двома світовими війнами. Події розгортаються у Львові, персонажі повісті це діти, хлопці й дівчатка української, польської і жидівської національності. Вони підрастають, а з тим поширюється образ їхнього світу, вияскравлюються проблеми та розуміння соціальних питань, національних протиріч і труднощів співжиття трьох національностей. Крім дітей виступає інтригуюча постать старшини української армії, описля провідного бойовика підпілля, справжнє ім'я якого закрито видуманим дитьми ім'ям „Наречений”. Просто з причини його залицань і любови, не завершеної шлюбом.

Оксана Керч вживає нової у нас техніки розповіді: від свого „я” розповідають по черзі головні персонажі. Цим мистецьким засобом веде вона читача у світ національних і соціальних конфліктів, оминаючи банальності життєвої рутини. Ця техніка також дозволяє читачеві сприймати події у кількох перспективах, а це поглиблює плястику твору.

Головного героя годі визначити. Ним може бути Наречений або Любуна. Хто цей поручник? Хто Любуна? Пересічні люди, будь-хто із нашої старшої нині генерації. В цьому мистецька переконливість твору, врешті вірно відтворений наново відкритий світ.

Немає також у творі чітко окресленого перебігу конфліктів. Є цікаві для читача події, бачені очима дітей і зрілої людини. Політична ситуація загострювала непорозуміння і створювала психічну напругу, атмосферу зневаги і заздрости, сентиментів і патріотизму, ненависти і героїзму, успіхів і невдач. Все це — на тлі польської окупації 1920-30-их років і років уже другої світової війни.

Оксана Керч подає у своєму творі подробиці, які не мають прямого стосунку до подій. В минулому столітті це було б мистецьким гріхом. Тепер це є цінним засобом для мистецьких досягнень, і ніхто не вимагає, щоб ті подробиці мали реальне значення для конструкції твору. Пригадується мені, одна з наших письменниць, рецензуючи моє оповідання, навела для мого

*) Оксана Керч, „Наречений”, видання „Гомону України”, 1965, стор. 278, літературний редактор В. Давиденко, обгортка Вол. Ласовського.

урозумлення пораду московського письменника кінця минулого століття: коли автор пише на початку оповідання, що на стіні висить рушниця, то наприкінці та рушниця повинна вистрелити! Це те саме, якби я поставив вимогу до тієї письменниці, щоб вона одягала сукні з 1880-их років.

До твору наших днів ставимо вимогу, щоб драматичні ситуації походили не виключно від дійових осіб, але головню від суттєвих причин. У творі Оксани Керч так і є: приводом є політична ситуація — вдержати загарбане в одних, досягти національних цінностей у других, боротися з соціальним приниженням у третіх. Оксана Керч ставить перед читачем не так історичні події, як їхню еманацию, оте, що „висить у повітрі”. З цим можемо перенестися з минулого у сучасне, в якому знаходимо подібні еманации.

Тому профілі персонажів її твору слід розуміти функціонально. Наприклад, не знаходимо опису Нареченого у реальних деталях, його діяльність випливає з подій історичного характеру. А ці події з-перед 40 — 20 років живі, наче сьогоднішні. Окупації і воєнні ситуації в історії неповторні, але повторними є ситуації осіб та атмосфера подій. Отже, постать Нареченого насправді є символом.

Немає в повісті хронології подій. Це — лабіринт взаємин і суперечностей, ворожості і приязни, не у пливкій розповіді, а в повтореннях різних „я”. Події і характеристики прочитуємо ще й ще раз під кутом зору інших, в іншому освітленні, а проте у такій конструкції, що зацікавлює читача. Так многогранно поглиблюється у читача розуміння і відчуття того світу, що був порядком і хаосом, неспокоєм і надією, роками ферментів, переваги матерії над духом, упадку суспільних і політичних пережитків, невмирущості ідеї свободи. Світ, який ще й досі не знайшов себе. Оксана Керч провадить нас у майбутнє.

Недавно появилися оповідання Грасса і Джонсона, написані цією ж технікою. Нам приємно відмітити, що Оксана Керч є першою: вісім років тому в Буенос Айресі на літературному вечорі читала вона фрагменти з „Нареченого”. Плястичність читаних уривків справила незвичайне враження.

В сучасному розумінні тривалість твору визначається майстерністю автора, його вмінням представити майбутнє на тлі сучасного чи минулого. І вже тому Оксана Керч займає в нашій літературі поважну позицію.

Ідеологія, програма, визвольна концепція і революційна боротьба українського націоналістичного руху творять одноцілу, гармонійну будову, засновану на завершеному українсько-му світогляді. Ця архітектурна одностайність і гармонійність дає рухові внутрішню силу, дійову динаміку і відпорність на всі наступи та удари ворогів.

Степан Бандера

ПОНЕДІЛКОВІ „СМІШНІ СЛЪОЗИНИ”

Колись, з нагоди появи „Говорить лише поле”, я писав: „У своїх новелях Микола Понеділок стоїть перед нами як найбільш інтимна і чиста постать гомо сапієнс”.

Ці слова відносяться до автора і тепер, коли аналізуємо його новий твір „Смішні сльозини”. І тут лірика займає перше місце, прикриваючи собою тендітну плетінку гумористичних ситуацій і постатей такого ж типу. Знаходимо в книжці постаті і зв'язані з ними події такими, як їх бачить і сприймає автор, або герой: вони поважні й веселі, дотепні, глузливі, насмішливі, врешті пародійні, але завжди без злоби й ущипливості, завжди з глибоким і щирим гуманізмом.

В книжці „Смішні сльозини” розповідає її герой про свої пригоди від першої особи впродовж короткого часу лікування і гоєння зламаної ноги. Таке справді притрапилося авторові, отже можна припускати, що оповідання має автобіографічний характер. Проте, нема сумніву, що інші постаті і розмови нереальні, і відтворюють типові зразки людей нашої еміграції у гротескових пересувах і деформаціях. Герой у тих зустрічах послідовно виявляє себе у своїх словах і вчинках як людина щирого серця і гуманіст, обдарований тонким, культурним гумором. І слушно автор виказує, якою несучасною є нині людина, яка є справжньою Людиною. Наражена на глум і насміхи, вона живе самотньою і незрозумілою ніким. Може це постать романтизму першої половини ХІХ століття? А може це постать майбутніх десятиліть, коли світ упорядкується і стане людським?

Персонажі твору — як їх виводить автор — це смішні типи нашого оточення, трохи екзотичні, трохи нереальні. Цю нереальність автор підкреслює, зокрема, тим, що вони говорять літературною мовою, цілком не притаманною їм, на що звернув увагу В. Давиденко у вступному слові до книжки.

Питання: чому автор саме так зарисовує свої персонажі? Чому неосвічена жінка говорить у нього стилем людини з високою освітою, мало того — людини висококультурної, бо висока освіта не робить людину культурною? Думаю, що Понеділок навмисне поставив справу так, а не за відомою технікою дозволити говорити персонажеві своєрідним стилем. Тим автор досягнув двох ефектів: перший — особи, які виступають у творі, зробив нереальними; друге — оминув небезпеки вульгаризації, небезпеки зсунутися до рівня гумору для простолюддя, перед чим не встоявся Остап Вишня. А зійшовши на низький рівень гумору, автор не мав би змоги використати такі форми легкого жанру як гротеск і фарсу, і втратив би свою засадничу мистецьку мету: наситити твір гуманним ліризмом. В такий спосіб твір Понеділка стає сатирою з мелодраматичним наснаженням, а не поточною гуморескою для маси.

Такий жанр у нас є рідкісним, що більше його в нашій літературі майже немає або досі він не досліджений. Сатира одягається у різні строї і в різні настрої. Сатирою є „Дон Кіхот” і сатирою є „Подорож Гуллівера”. Свіфтів Гуллівер за двісті років сам себе пе-

режив і перейшов до іншого жанру: став казкою. Твір Понеділка „Смішні сльозини” не стане пережитком і не перейде до казкового жанру. Постаті, що їх автор вивів, вічні серед різних націй і в різних умовах.

Було б побажаним, щоб Микола Понеділок у своїй творчості звернув увагу на ще молодшу генерацію. Найцікавішою й найважливішою темою літератури є нині дитина і молодь. Не тому, що ми покладаємо на молодь оправдані чи неоправдані надії, а тому що в наші часи на ній і дітях найкраще відбиваються веле-тенські зміни, які переживаємо. І ще тому, що давніше вік дитини і юнака був якимсь зайвим періодом життя. Справді цінні роки починалися у дорослому віці, коли оформлювалась особовість. Нині важливим є не тільки готовий „продукт”, але й шлях до нього. Капі-талні типи нашої молоді з її негативами і позитивами, комічна оцінка її старшими були б саме для Миколи Понеділка цікавою тематикою.

Юрій Тис

CANADIAN SLAVONIC PAPERS, VII

A. Bromke, editor. Toronto, Published for the CANADIAN ASSOCIATION OF SLAVISTS by the University of Toronto Press, 1965. 252 pages.

Contents: The ten years of the Canadian Association of Slavists, by V. J. Kaye (Kysilevsky); Multilingualism in the Canadian Association of Slavs, by J. B. Rudnycky; Canada: A multicultural nation. Discussion, Reply, and A Brief, by Senator Paul Yuzyk; Papers of the Ukrainian authors: The Uniate Church in the Soviet Ukraine (p. 89-113) by Bohdan R. Bociurkiw — University of Alberta; SHEVCHENKO THE ARTIST (p. 143-158) by Victor O. Buyniak — University of Saskatchewan; with selected bibl.

Славістичні студії на Заході, зокрема в англомовних країнах, а особливо в ЗДА, опановані москалями, які зводять їх до дослідження московської історії, мови, літератури і культури. Вони включають у московську культурну скарбницю всі національно-культурні надбання Київської Русі-України з її „Словом о полку Ігоря”, „Руською Правдою”, манускриптами Остромирової євангелії, Збірниками Святослава і навіть першими українськими друками Івана Федоровича, виданими у Львові 1574 року: Апостолом і Букварем.

Інакше виглядає справа в Канаді, де серед славістів українці ведуть перед і навіть були ініціаторами та засновниками Канадської Асоціації Славістів, яка в 1964 р. відзначала своє десятиріччя і в 1965 р. видала в друкарні Торонтського університету свій 7-ий „Збірник доповідей”.

Цей збірник заслуговує на увагу, бо його видавець А. Бромке зумів притягнути до співпраці аж 24-ох славістів різних національностей, в тому числі й українців.

Перший голова Канадської Асоціації Славістів, проф. В. Я. Кисілевський, подає історію заснування цієї Асоціації за посередництвом Асоціації Американських Учителів Славістики та Східноєвропейських мов (ААТСЕЕЛ), заснованої в Індіанполісі 30 грудня 1941 р., та її Канадського Відділу, заснованого в Торонті 21 травня 1964 р. Бувши головою того відділу в

1950-1954 роках, проф. В. Кисілевський і довів до створення Канадської Асоціації Славістів.

Джемс Ст. Клер-Собелл у своїй статті пише про великий вклад у розвиток славістики українських учених — В. Кисілевського, Яр. Рудницького, П. Юзика, Гр. Луцького, О. Старчука, Віди, Воцюркова, Буйняка та ін. Десятиріччю Асоціації присвячує свою статтю Й. Берлінер, про її багатомовність пише проф. Яр. Рудницький, президент УВАН в Канаді.

Другий розділ збірника виповнений доповіддю П. Юзика, як еляборатом, представленим Королівській комісії від Канадської Асоціації Славістів у червні 1964 р. в справах багатомовності в Канаді.

Третій розділ охоплює тринадцять доповідей, серед яких дві українських славістів: проф. Богдана Воцюркова про Українську Греко-Католицьку Церкву, зліквідовану більшовиками в 1940-их роках, і проф. Віктора Буйняка про Шевченка-артиста з широкою бібліографією.

Є ще в Збірнику цінні матеріали Джона В. Стронга про російський плян інвазії в Індії з 1801 р., про Масарика, про чеську літературу, про закуп советами збіжжя в Канаді й ін.

У Збірниках Канадської Асоціації Славістів є чимало українців. Цій Асоціації, яка визбулася московської домінації і стала на правильний шлях об'єктивно наукових дослідів, слід побажати дальших успіхів у її вельмикорисній праці.

Д-р Ол. Соколинши
старший бібліотекар

ПРОТЕСТ ПРОТИ КОНСУЛЯТІВ ССРС В ЗДА

26-го січня ц. р. делегація ПАВНА склала на руки сенатора Еверет М. Дірксена, голови сенатської меншости, петицію-протест проти ратифікації консульного договору між ССРС і ЗДА. Ця петиція стверджує, що ратифікація такого договору буде виключно на користь ССРС, що дасть советським агентам більшу свободу в їхній підривній діяльності, посилення шпигунства, послуговуючись дипломатичними привілеями. Петицію підписали: білоруси, естонці, козаки, кубинці, литовці, латиші, словаки, українці, хорвати й інші. Відділ ПАВНА в Чикаго зібрав 5.246 підписів.

Делегацію до сенатора Е. М. Дірксена очолював конгресмен Едвард Дервінські, а петицію вручили: пані Уляна Целевич, секретар ПАВНА в Чикаго (українка), проф. д-р П. Леїнж, президент Американсько-Латиської Організації в ЗДА, п. С. Рудзітіс (латиш), п. К. Авізеніс (литовець), п. Б. Коллякс, президент Німецько-Американського Національного Конгресу (німець), мгр М. Данкевич, п. Т. Царик, інж. В. Маєвський — представники ПАВНА у Вашингтоні.

Сенатор Дірксен заявив, що він, подібно як і попереднього року, буде всіма силами старатися, щоб цей консульний договір не був ратифікований у Конгресі ЗДА. Сенатор сказав теж, що документ-петицію він впровадить до конгресового рекорду і виставить петицію для публічного перегляду в Сенаті всім, хто цією справою цікавиться. Сенатор Еверет М. Дірксен висловив подяку делегації за цінну й жертвенну працю.

Немає української родини без української книгозбірні!

Немає української книгозбірні без видань ООЧСУ!

ПРОГОЛОШУЄМО ВИПРОДАЖ КНИЖОК ЗА ГОТІВКУ

Е. Маланюк: Illustrissimus Dominus Mazepa — тло і постать, стор. 32	0.50	В. Січинський: Крим (історичний нарис), стор. 31	0.25
Е. Маланюк: Малоросійство, стор. 36	0.50	П. Мірчук: З мого духа печаттю (25-ліття ОУН), стор. 30	0.25
Е. Маланюк: До проблеми большевизму, стор. 82	1.00	П. Мірчук: Відродження української ідеї, стор. 63	0.50
Е. Маланюк: Нариси з історії нашої культури, стор. 80	0.50	П. Мірчук: Під покров Богородиці (свято УПА), стор. 32	0.25
Е. Маланюк: Остання весна (поезії), стор. 104	1.50	П. Мірчук: Українська визвольна справа і українська еміграція	1.00
* Історія Русів, стор. 346	3.00	С. Збараський: Крути, стор. 104	1.00
Д. Донцов: Підстави нашої політики, стор. 210	2.75	Г. Косинка: Фавст з Поділля, стор. 95	1.00
Д. Донцов: Правда Прадідів великих, стор. 95	0.50	П. Савчук: Гетьман Мазепа	2.00
О. Оглоблин: Гетьман Іван Мазепа та його доба, стор. 410	6.00	П. Савчук: Ідея і любов (драма на 3 дії)	0.50
О. Оглоблин: Думки про Хмельниччину	1.00	П. Савчук: Чотирьох з мільйонів (трагедія на 5 дій)	1.00
О. Оглоблин: Українсько-московська угода, сторінок 100	0.50	П. Савчук: Облога замку (мелодрама на 5 дій)	1.00
О. Оглоблин: Хмельниччина і українська державність, стор. 24	0.25	М. Островерха: На закрутці, стор. 142	2.00
О. Оглоблин: Думки про сучасну українську історіографію, стор. 87	1.50	М. Островерха: Великий Василянин, стор. 48	0.50
А. Кияжницький: На дні СРСР, стор. 232	2.75	М. Островерха: Гомін з далека, стор. 127	1.50
У. Самчук: Чого не гоїть вогонь (роман), сторінок 288	3.75	О. Вабий: Повстанці (поема), стор. 180	2.00
Ф. Одрач: Щебетун (повість), стор. 294	2.50	О. Запорожець: В одвічній боротьбі, стор. 370	2.00
Т. Ерам: Советський акваріум, стор. 142	0.50	М. Чубатий: Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй	2.50
Л. Старницька-Черняхівська: Останній сніг, сторінок 44	0.50	Хосе Ортега: Бунт мас	2.00
Л. Старницька-Черняхівська: Іван Мазепа, сторінок 154	1.25	Вадим Лесняч: Кам'яні луни	1.50
М. Щербак: Багаття (лірика), стор. 64	0.75		
М. Щербак: Шлях у вічність, стор. 29	0.25		
В. Гришко: Панславизм в советській історіографії і політиці, стор. 37	0.25		
Б. Кравців: Людина і воєк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), стор. 31	0.25		
РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1960, 1961, 1962, 1963, 1964 (тверда оправа)	6.00		
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, стор. 15	0.15		
Е. Ляхович: Форма і зміст українських змагань	2.50		

АНГЛОМОВНІ ВИДАННЯ

Le Vasseur De Beauplan: A Description of Ukraine	3.00
N. Chirovsky: The Economic Factors in the Growth of Russia	3.75
N. Chirovsky: Old Ukraine	7.00

Замовлення висилати на адресу:

V I S N Y K

P. O. Box 304, Cooper Station
New York, N. Y. 10003

ОРГАНІЗУЙТЕ ПЕРЕДПЛАТУ „ВІСНИКА”! ВИРІВНЮЙТЕ ЗАДОВЖЕННЯ!